СПИСАНИЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧЕХИЯ

Българи

БРОЙ 4 | 2017 ЦЕНА – 30 Kč

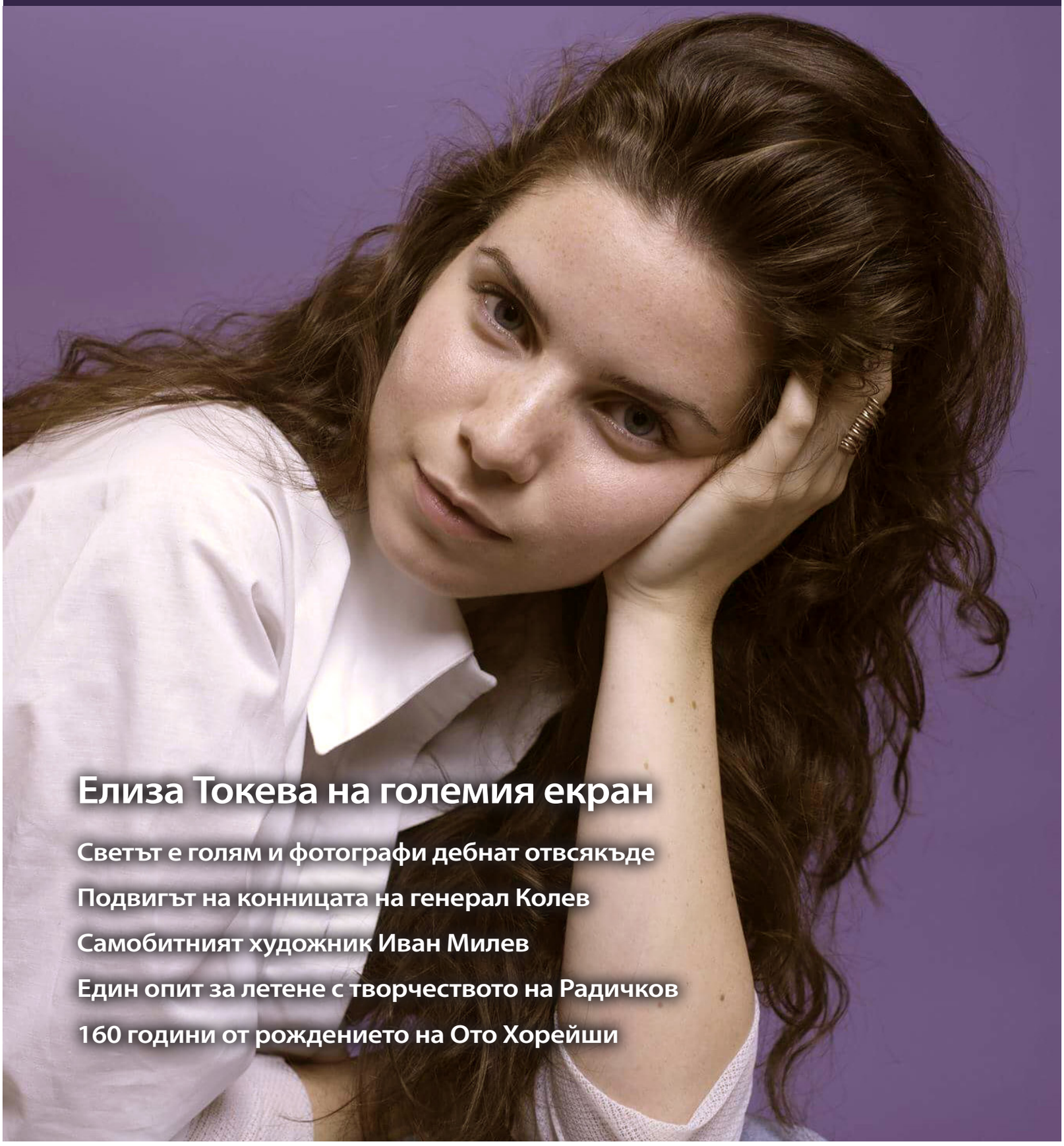

Елиза Токева на големия екран

Светът е голям и фотографи дебнат отвсякъде

Подвигът на конницата на генерал Колев

Самобитният художник Иван Милев

Един опит за летене с творчеството на Радичков

160 години от рождението на Ото Хорейши

VÁNOČNÍ KONCERT

Koncert pořádá spolek Vazraždane
za podpory Ministerstva kultury ČR a hl. m. Prahy.

Účinkují:

Sylvia Georgieva a Larisa Vaňková Filina -
klavírní duo
Igor Jan – tenor
Pavel Voráček – klavír
Michael Foršt – housle
Konstantin Jan – tenor
Klára Zaykova – housle
Filip Zaykov – housle a klavír
Lukáš Velemínský – klavír
Světlana Janová – klavír

Program: L.v. Beethoven, F.Chopin, J. Brahms, A. Dvořák,
C. Debussy, G.Verdi, M. Moszkowski, P. Sarasate,
D. Šostakovič, F. Kreisler

11.12.2017 v 19:00 hod

Rudolfinum, Sukova síň,
Alšovo nábřeží 12, Praha 1

VSTUPNÉ DOBROVOLNÉ

Скъпи читатели,

Пред вас е цветно-есенният брой на списание „Българи“, изпълнен с интересна информация от България, Куба, Чехия и Молдова.
И понеже през есента постоянно ни липсва слънце, настроението ни е доста променливо, а понякога – дори начумерено, като тъмните есенни дни, в които усещаме все по-осезаемо носталгията по родните места и море. Затова ви „загряваме“ със слънчеви събития, които носят положителна енергия.
Едно от тях се проведе в края на октомври и беше своеобразен опит за летене с творчеството на големия български писател Йордан Радичков. Театралната вечер, организирана от Българското посолство и Българския културен институт в Прага, препълни салона на театъра „На Перщине“ в центъра на Прага с представители на българската общност и на широката чешка общественост. Любими български, чешки и словашки артисти и режисьори участваха в този спектакъл, с който засвидетелствахме почитта си към магьосника от Калиманица. Събитието бе съпътствано от откриване на фотоизложба за Йордан Радичков в БКИ. Артистите Мартина Вачкова и Владимир Пенев, режисьорът Боряна Пунчева, Розалия Радичкова – драматург на Народния театър в София, които участваха в театралната вечер, посетиха преди това Българското неделно училище „Възраждане“ и БСУ „Д-р П. Берон“ в Прага, предвождани от посланик Лъчезар Петков. Те заредиха с много приятни емоции ученици, учители и родители.
През следващата година предстои едно радостно събитие - БСУ „Д-р П. Берон“ в Прага празнува 70 години от основаването си. По този повод ви запознаваме с историята на Българското училище в Прага, което заслужено носи името на големия народен будител д-р Петър Берон.
Как снимките могат да разказват неподозирани цветни истории и да ни пренасят в колоритния свят на фотографията ще разберете от авто-интервюто на Асен Зидаров.
Младата артистка Елиза Токева разкрива в интервю за нашето списание как нейната окрилена героиня Мазал й носи късмет.
В този брой репортажът от Куба е за културните заведения, посещавани от Ернест Хемингуей, за хотела, в който е живял и за превръщането им в туристически атракции…
Представяме ви също така чешкия писател Мартин Шмаус, чиято книга „Момиче, разпали огънче“ имаше премиера в София. Художникът Ото Хорейши, допринесъл за модернизацията на Родината ни, ни „пренася“ с рисунките си в следосвобожденска България. Ще надникнем и в мистичния свят на най-интересния представител на българския модернизъм – Иван Милев по случай 120-годишнината от рождението му. Невероятният подвиг на бесарабския българин генерал Колев по време на Първата световна война е отразен през погледа на военния кореспондент и голям български писател Йордан Йовков.
Пътешествията ни този път са в архитектурния резерват Арбанаси и в Кишинев, където се проведе Тринадесетата световна среща на българските медии. Бесарабските българи, които живеят на територията на днешна Молдова и Украйна, са най-светлият пример за това как да пазим българщината далеч от Родината.
Желая ви приятно четене!

Мария Захариева

Съдържание:

Българската общност 4- 6
Празник в Българското неделно училище „Възраждане“ в Прага / 70 години от основаването на БСУ”Д-р П. Берон”, гр. Прага / „Не сме сами тук: историите на нашите малцинства“ / Балкански ритми в Прага

Култура и традиции 7 - 17
Светът е голям и фотографи дебнат отвсякъде / Хемингуей и плоските покриви на Хавана / Десетото издание на ONE DANCE WEEK и Check the Czechs / Опит за летене с творчеството на Радичков / Фотоизложба „Йордан Радичков на чешката театрална сцена” в БКИ / Адвентът /

Българо-чешки връзки 18 - 19
Разговор с писателя Мартин Шмаус.

Интересно 20 -25
Елиза Токева: Истински щастлива и спокойна се чувствам високо във въздуха /
Тринадесета световна среща на българските медии

Годишнини 26 - 33
Подвигът на конницата на генерал Колев / 160 години от рождението на художника Ото Хорейши / Иван Милев - 120 години от рождението и 90 години от смъртта на художника

Пътешествия и разходки 34-36
Арбанаси

Накратко 37

На корицата: Елиза Токева.Снимка - личен архив на Елиза Токева.

Празник
в Българското неделно училище „Възраждане“

Това, което ни свързва, е България

На 29 октомври скъпи гости посетиха неделното училище в чешката столица – Н.Пр. Лъчезар Петков със съпругата си Боряна Пунчева - режисьор, известните артисти Мартина Вачкова и Владимир Пенев, Розалия Радичкова - драматург на Народния театър. Ученици, учители и родители ги посрещнаха с бурни ръкопляскания.

Родна реч омайна, сладка

„Със съпругата ми Боряна Пунчева отдавна имахме идея да посетим училището“, се обърна към присъстващите посланик Лъчезар Петков. „И ето че ни се отдаде прекрасна възможност да дойдем със скъпи гости от България, които утре ще участват в представление, посветено на Йордан Радичков. Добре дошли сте и Вие! Много ми е драго, че днес сме заедно и че това, което ни свързва е България“.

Ученици от първи, втори и трети клас поздравиха гостите с кратка литературно-музикална програма. 6-годишният Никола Ройдев развълнува всички с любимото Вазово стихотворение „Аз съм българче“. Рая Енева от 2 клас рецетира с патос „Високи сини планини“, учениците от 3 клас Теодор Филипов, Боряна Павлова и Никол Вълкова изпълниха „Родна реч омайна, сладка“ и „Бяла спретната къщурка“. Вокалната група към училището поздрави присъстващите с български народни и авторски песни. С изпълнение на блокфлейта ни изненада Даниел Кралчев от 4 клас. Децата от подготвителната група зарадваха дамите с герданчета, които сами бяха измайсторили в клас.

Следваше импровизиран и изпълнен с много емоции разговор с посланик Лъчезар Петков, с артистите Мартина Вачкова и Владимир Пенев, с режисьора Боряна Пунчева, с дъщерята на Йордан Радичков Розалия Радичкова – драматург в Народния театър „Иван Вазов“.

Боряна Пунчева и посланик Лъчезар Петков

От срещата останаха много снимки със скъпите гости, интересни спомени за непринудената среща с учениците и с учителския колектив. Затова искаме да им кажем: Стоплихте ни сърцата на 1200 км. от Родината! Благодарим ви! И ви чакаме отново!

Мария Захариева

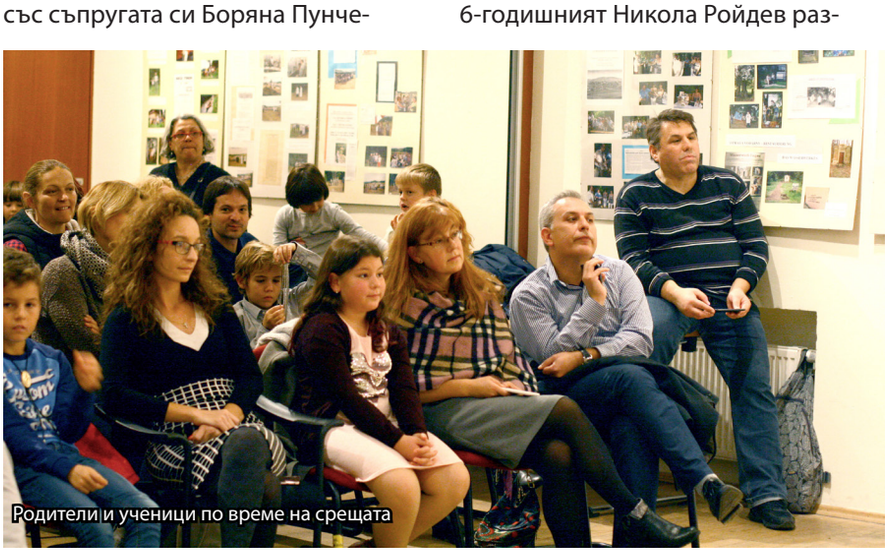
Родители и ученици по време на срещата

Снимки: архив на сдружение „Възраждане“

70 години от основаването на БСУ"Д-р П. Берон", гр. Прага

През 2018 година БСУ „Д-р П. Берон" празнува своя 70-годишен юбилей. През изминалите години то се оформя като стожер на българщината. Тук се пазят българските културни традиции, съхранява се българската духовност; проправена е една светла диря, разпръскваща светлината на словото и мисълта

Вълнуваща среща с Н.Пр. Лъчезар Петков и известни български театрали

А началото е поставено през 1948 година, когато ентусиазирани български градинари създават частно училище за своите деца. На картата на Прага се появява една „малка България", която обединява българските деца, жадни да се учат на своя роден език. Благородното дело дава своите първи успехи. През октомври 1948 год. Министерството на народната просвета в България взема решение за откриване на държавно училище и изпраща първите мисионери – учителките Богдана Тошкова и Александрина Неделчева. Събитието впечатлява чешката общественост и по Националното радио се съобщава за откриването на българско училище в Прага. Официално то е открито на 14 февруари 1949 год. с подобаващо тържество. Училището се намира в Прага 6, Дейвице, на ул."Под кащани"14. Първоначално то е основно, с интернат, и се нарича Българско народно основно училище"Георги Димитров". Трудни, но градивни са тези първи години. Благодарение на волята и будния дух на учители и пламенни родолюбци, училището започва да печели популярност, авторитетът му расте, а броят на любознателните българчета бързо се увеличава. От основно, през уч.1989/1990 год. със заповед на министъра на народната просвета, училището става Единно средно политехническо училище, а от 7 юни 1996 год. то е преобразувано в Българско общообразователно училище и получава името на великия наш възрожденец д-р Петър Берон. От 2003 год. се намира в нова сграда в една от най-красивите части на Прага, на ул. „Рихтарска"1 . Богата и пълна с превратности е съдбата на Българското училище. Много ученици са преминали през класните му стаи , много учители са оставили частица от себе си, възпитавайки достойни българи.

Сега в него се учат 180 български деца, работят учители с богат професионален опит. Училищният музей и Летописната книга са съхранили историята му, която се обогатява с всеки изминал ден – пише се от учениците, учителите, директорите, родителите. В БСУ"Д-р П. Берон" се възпитават прекрасни деца, които пеят и танцуват, спортуват, всяка година активно участват в училищни, национални и международни конкурси, проявявайки творчество, доказвайки своите изключителни заложби и безспорни качества на победители. Постиженията им са оценени със заслужени награди, което е сигурен знак за признание на способностите и таланта им. Училището притежава една уникална книга – Алманах за ученическо творчество, с богато жанрово многообразие, допълвана и обогатявана през годините, съхранила най-сполучливите ученически творения. Алманахът е средоточие на креативност и въображение, на талант за писане и рисуване, за споделяне на дарби, провокация за размисъл и развихряне на творческата фантазия на учениците. Днес този сборник е едно истинско богатство за БСУ"Д-р П. Берон"; доказва, че младите автори има какво да ни кажат със свежестта на усещанията си, със своя поглед към света, пленени от магията на творчеството.

Училището се гордее с вокална група и с танцов състав, които се представят достойно на международни фестивали и концерти, на празници и училищни тържества. Изучаването на български народни песни и танци събужда у учениците приятно изживяване от досега с българския фолклор, поражда любов към красивото и изящното, пробужда естетически вкус.

От върха на тези 70 години с удовлетворение можем да кажем, че традициите са съхранени, стотици наши възпитаници успешно се реализират в България и извън нейните предели; съдбата на БСУ"Д-р П. Берон" в Прага се вписва достойно в историята на националното ни образование.

Снежана Тасковова

Снимка: архив на БСУ „Д-р П. Берон"

„Не сме сами тук: историите на нашите малцинства“

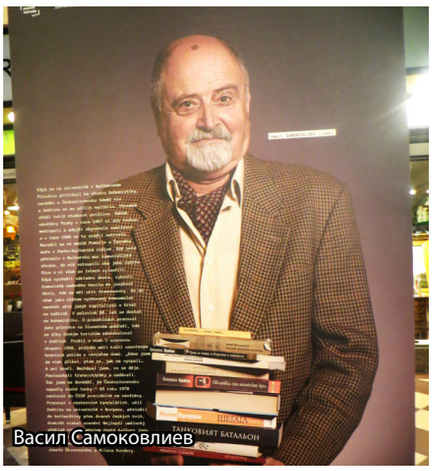
Васил Самоковлиев

Снимка: Мария Захариева

На 6 ноември в пасажа „Луцерна“ в Прага бе открита фотоизложбата „Не сме сами тук“.
Фотографската изложба представя дванадесет души, които носят необичайни за чехите имена, но всеки от тези 12 представители на националните малцинства има уникална история и е намерил в Чехия своя нов дом. Фотографиите са дело на Лукаш Жентел, проектът е дело на Post Bellum. Тя е неправителствена организация, създадена от чешки журналисти и историци, които от 2001 г. записват спомените на очевидци за ключови моменти от 20-ти век.
Експозицията в пасаж „Луцерна“ включва фотографии на гъркиня, български преводач, виетнамец, ромка, руски артист, поляк, словачка с унгарски корени, хирург от Сараево, украински художник и дизайнер, русинка, словачка с еврейски произход, геолог с чешко-немски произход.
От българското малцинство е представен преводачът Васил Самоковлиев, който живее в Прага от 1996 г. Той е роден в Поморие и има българо-гръцки произход. Завършва езикова гимназия в Пловдив с руски език и „Славянска филология“ в Софийския университет. В България е университетски преподавател – преподава български и чешки език. В Чехия работи като екскурзовод с български, гръцки и руски език. Продължава активно да превежда на български език чешка художествена литература. Превел е над 20 книги, два пъти е отличен с наградата СПБ за най-добър художествен превод. За Васил Самоковлиев е гордост, че способства за рецепцията на чешката литература в България и за популяризирането на нейните най-ярки имена като Бохумил Храбал, Милан Кундера, Владислав Ванчура, Владимир Парал, Йозеф Шкворецки и други.
Според авторите на изложбата представителите на различните малцинства и етноси обогатяват чешката култура със специфичен опит, като често разказват екзотични и драматични истории. През техния поглед обществото може да осъзнае под друг ъгъл какви всъщност са ценностите на чешката култура, език, идентичност.
Ние не сме сами тук. Никога не сме били, споделят авторите на изложбата.

Мария Захариева

Балкански ритми в Прага

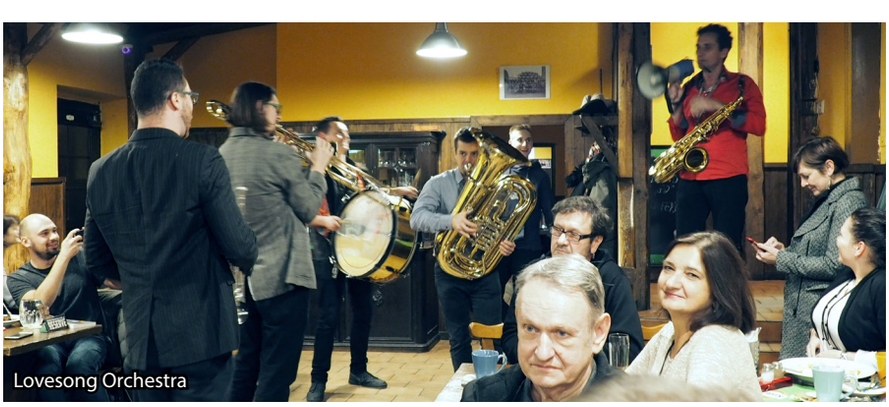
Lovesong Orchestra

Снимка: архив на „Българска беседа“

На 1. 11. 2017 година се проведе трета по ред Балканска вечер, която организира сдружението „Българска беседа“ в чешката столица. Събитието се състоя в ресторанта „На Храдку“ в Прага 6. Посетителите бяха привлечени от желанието си да послушат балкански ритми и да чуят текстове на автори, произхождащи от Балканите.
Интересът беше голям и залата се изпълни с публика. Звучеше българска, чешка, английска или сръбска реч. Мариана Новотна, председател на сдружение „Българска беседа“ поздрави гостите с добре дошли и накратко представи програмата на вечерта. Преди да се подготви за изпълнение първата група - женският хор „Босиляк“, Яна Георгиевова запозна посетителите с разказа „Odkud vítr vane“ от антологията със същото название.
Вокалистките на фолклорна група „Босиляк“ - Кармелита Дедкова, Айда Муячич и Мая Палузгова, съпровождани на кавал от музикантите Рене Стархон и Александър Хладек, изпяха няколко български песни - „Снощи е Добра късно седела“, „Пуста младост“ и други. В репертоара на групата бяха също няколко песни от босняшки („Густа ми мъгла паднала“) и македонски произход („Море сокол пийе вода на Варваро“), както и песни от Косово (известната песен „Месечина“).
Публиката бе ентусиазирана от прекрасното изпълнения на вокалистите, от приятната обстановка в залата, от това, че фолклорна група „Босиляк“ представя истински фолклор.
По-късно вечерта се изяви и групата Lovesong Orchestra, която свири предимно балканска музика и техните концерти имат винаги невероятна атмосфера. Петимата музиканти в залата и посетителите на тази чудесна балканска вечер имаха възможност да танцуват и да се забавляват чак до полунощ.

Мариана Новотна
Яна Георгиевова

Светът е голям и фотографи дебнат отвсякъде

Автоинтервю на Асен Зидаров, любимият фотограф на софийските манекени

Космически стражи

Асен Зидаров като репортер::
Благодаря Ви, че приехте поканата ми. Предлагам Ви да започнем от професионалната Ви визитна картичка.

Асен Зидаров като фотограф:
Прекарах 39 години в студията на БНР. Бях преводач, водещ и репортер в предаванията на френски език на Радио България към БНР. Освен това съм превел няколкостотин документални и игрални филма, а също и няколко романа. Доста време съм прекарал и в студията на БНТ – участвал съм в дублажа на много филми, а бях и водещ на уроците по френски по БНТ в компанията на френска колежка.

А. З. като репортер :
Как да си обясним твърде изненадващия преход от радиожурналистиката към фотографията?

А. З. като фотограф:
Всъщност получи се меко кацане на гостоприемната територия на фотографията. След като се сбогувах с радиото, трябваше да запълня с нещо създадения духовен вакуум. Затова и реших да заменя носталгията по микрофона с много по-здравословната страст към фотографията. Понякога даже съжалявам, че тази бартерна сделка не се състоя малко по-рано.

А. З. като репортер :
Защо нарекохте изложбата си в „+това”„Самотни манекени”? Ако бях психоаналитик, щях да си помисля, че не манекените, а вие сте самотен.

А. З. като фотограф:
Самотата въобще не е част от ежедневието ми, защото роднинският пейзаж около мен е доста гъсто населен – съпруга, две дъщери, двама зетьове, две внучки, внук и неговата приятелка. Да не забравяме и домашните любимци – две кучета, две котки и един заек. В компанията на толкова много жени около мен, не мога да си позволя лукса да бъда самотен. Ако наистина бях самотен, сигурно щях да си направя 25 тъжни селфита, а изложбата щях да кръстя „70 години самота” или „Есента на самотния фотограф”.

А. З. като репортер :
Моля, не намесвайте великия Маркес в тази аматьорска история!

А. З. като фотограф:
Защо не! Впрочем вие ми подхвърлихте чудесна идея! Защото „Магически фотореализъм” е доста подходящо определение за стила ми.

А. З. като репортер :
Нека се върнем към манекените от бутиците. С какво толкова привлякоха вниманието Ви?

А. З. като фотограф:
В тях ме привлече интересната комбинация от абсолютна анонимност и съвършена красота, а също и тъгата, която повечето от тях излъчват. В моите снимки аз искам те да изглеждат като загадъчните и самотни персонажи от картините на

Залязвай слънце

Едуард Хопър, Оскар Шлемер или Рене Магрит. Винаги съм смятал, че реалността е често твърде сива и скучна, затова и се нуждае от сериозно ъпгрейдване. В голяма част от снимките се стремя именно да създам усещане за паралелна реалност с леко сюрреалистичен привкус. Ето защо някои от самотните ми манекени изглеждат като ефирни, а понякога - леко плашещи видения от сънищата. Откъсвайки ги от характерния за тях комерсиално-рекламен контекст, с помощта на обектива, аз ги дарявам с илюзорна и крехка идентичност.

А. З. като репортер :
Споделете накратко на какво Ви научиха десетките хиляди снимки, които сте направили през последните 7 години?

А. З. като фотограф:
Научих се най-вече да правя разлика между красотата на заснетия обект и качествата на самата снимка.

А. З. като репортер :
Бихте ли дали някакъв конкретен пример?

А. З. като фотограф:
Добре. Представете си, че някой ден срещна Моника Белучи в „+ това".

А. З. като репортер :
Ха дано, ама надали!

А. З. като фотограф:
Не ме прекъсвайте, черногледецо! И така - захласната в съзерцание на моите „Самотни манекени", тя отпива грациозно от ароматното подуенско капучино, може би за да удави в него собствената си самота и мъката по Венсан Касел. С трепереща ръце, сърце и други органи, изваждам апарата и правя светкавична папарашка снимка на Моника, без обаче да проявя и капка въображение. И когато на другия ден покажа снимката на моите приятели, те сигурно ще възкликнат възхитени: „Страхотна снимка си направил!". Ако съм достатъчно честен, ще трябва да охладя възторга им, като им кажа: „Грешите, драги мои, страхотна е жената, но снимката е посредствена". Искам да се обърна в заключение към хилядите софиянци, изкушени от фотографията – не е нужно да пътувате до Хавайските острови, за да направите хубава снимка. Защото ако една чаша от кафе или някое цвете са подхвърлени в точния момент на точното място, от тях може да стане чудесна снимка.

Девет месеца по-късно

А. З. като репортер :
Според мои доверени информатори, скоро след закриването на софийската Ви изложба, Вие сте изоставили манекените от бутиците в компанията на тяхната самота, за да се отдадете на създаването на сюрреалистични фотографии.

А. З. като фотограф:
Явно и най-съкровената тайна не може да устои пред патологичното любопитство на репортерите.

А. З. като репортер :
Така е. Зад всяка тайна се крие по един репортер.

А. З. като фотограф:
Е, добре. Признавам, че реших да възродя със средствата на фотографията повехналата слава на сюрреализма, засенчен от безброй „инсталации", „пърформанси" и какви ли не още експерименти с променлив успех и съмнителна стойност. Подходът ми може да бъде сравнен с импровизациите в джаза. В джаза има една основна, водеща мелодия,

Сън в лятна нощ

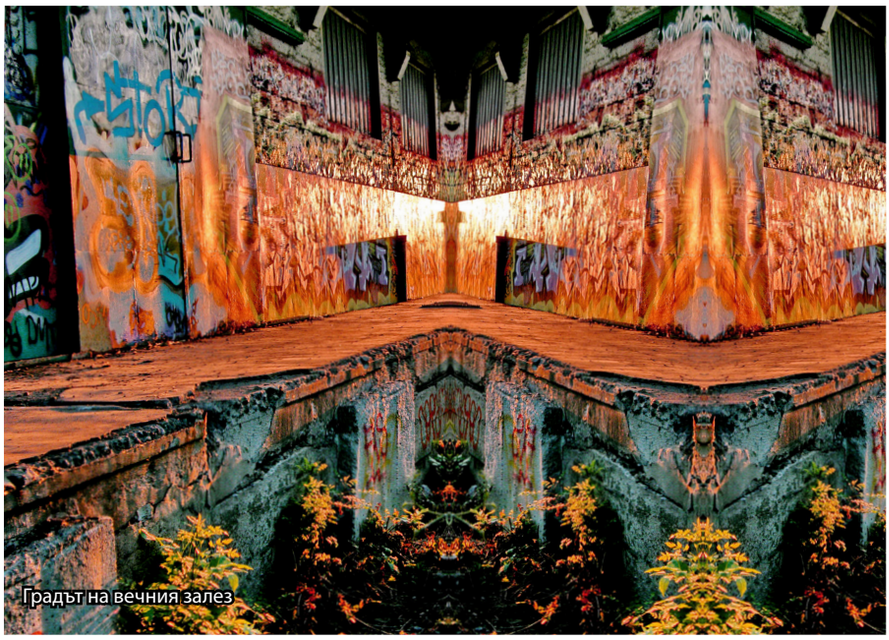
Градът на вечния залез

и поредица от дискретни, или много смели импровизации върху нея.
А при мен има една реалистична снимка, която по-късно превръщам в обект на дискретни, почти незабележими импровизации или на много по-смели, радикални метаморфози, които променят формата на някои детайли и фигури от реалистичната картина в първоначалната снимка. В резултат се получава нова, сюрреалистична, или направо фантастична композиция, а усещането е, че сякаш сънуваш с отворени очи.

А. З. като репортер :
Толкова ли Ви е омръзнала околната градска среда, че решихте да я подмените с нова, фантастична реалност?

А. З. като фотограф:
София ни най-малко не ми е омръзнала, много си я харесвам и обичам, но от време на време ми се иска да се издигна поне няколко сантиметра над земята и да помечтая. Сигурен съм, че и вие обичате много жена си, но никога ли не сте я подменяли несъзнателно в сънищата си с някоя от любимките Ви от екрана или от квартала?

А. З. като репортер :
О, моля Ви, моля Ви! Тук въпросите задавам аз!

А. З. като фотограф:
Е, добре. Ще добавя само, че полетът на въображението прави живота ни по-вълнуващ и непредсказуем.

А. З. като репортер :
Понеже така и така стана дума за полет, разбрах, че в някои от новите Ви сюрреалистични фотографии се забелязват летящи дървета, слънчогледи, влакове, а напоследък и летящи катедрали и замъци в извънземна орбита. Това вече не е ли прекалено?

А. З. като фотограф:
Но защо? Та нали мъдреците непрекъснато ни призовават да се отклоняваме от утъпканите пътеки. Като си помислите, хич не им е лесно на катедралите, които четири или пет века стоят неподвижни и непоклатими на някой европейски площад. Сигурно всяка катедрала мечтае да направи едно кръгче около родната Земя.

А. З. като репортер :
Надявам се, че поне пражката катедрала „Свети Вит" ще бъде пощадена.

А. З. като фотограф:
О, не! Включена е в космическата ми програма за 2018 г. Е, разбира се, преди да я изстрелям в космоса, първо ще трябва да я снимам. Между другото, от НАСА подкрепиха проекта ми. Само във Ватикана не са във възторг, по обясними причини.

А. З. като репортер :
Влиянието на Шагал при тези идентифицирани летящи обекти е очевидно.

А. З. като фотограф:
Не го отричам. Важното е внимателно да подбираш образците, които да те вдъхновяват. Аз лично избрах Шагал, Салвадор Дали, Ив Танги, Рене Магрит и най-вече възхитителната чешка художничка-сюрреалистка Марие Черминова – Тоайен, на която посвещавам символично поредицата от сюрреалистични фотографии. Но ще ви призная, че човекът, който ми оказва най-силно, даже фатално влияние, е Асен Зидаров. Този мрачен индивид направо ме е обсебил. Непрекъснато ми диша във врата и в обектива. Имам чувството, че преди всяка снимка изпраща по едно есемесче с конкретни инструкции до подсъзнанието ми. Изживява се като мой духовен гуру. Даже и Дали не е толкова нахален във внушенията си.

А. З. като репортер :
Интервюто е към края си, но аз така и не разбрах кой сте Вие всъщност, Асен Зидаров? Най-добрият репортер сред фотографите, или най-добрият фотограф сред репортерите?

А. З. като фотограф:
Нито едното, нито другото. Аз съм просто най-добрият негатив сред позитивите.

А. З. като репортер :
Не Ви липсва самочувствие!

А. З. като фотограф:
Липсата на самочувствие е най-сигурната гаранция за творчески провал.

А. З. като репортер :
Благодаря Ви!

А. З. като фотограф:
Удоволствието беше мое.

Интервюто взе и даде Асен Зидаров

Фотографии: Асен Зидаров

Хемингуей и плоските покриви на Хавана

Стоя прав в кухнята, облегнат върху високата мраморна маса, останала най-вероятно тук от предишните собственици – и пиша.
Мислех да напиша нещо за Хемингуей, за това, как се чудех дали е писал в стаята си в хотел „Амбос Мундос“ тук, в Хавана, прав или седнал, не защото има някакво особено значение; но все пак ми е интересно.
Преди това обаче трябва да ви разкажа накратко и за тая къща – в която живея; към края на това, което разказвам, ще разберете защо.
Тя е на 60-70 години, построена в стила на американските къщи с плоски покриви, характерни може би за Флорида, Куба, Мексико и т.н., където върлуват ураганите, заради които се строят тия покриви така, а не като чешките кубове в Прага, при които това е изцяло някаква модна гъзария. Та тая къща, в която живеем, аз още като дойдох тук си помислих, че е принадлежала на някакви кубински емигранти, избягали от Куба след революцията и наистина така се оказа. Преди около месец, както ми разказа З., в посолството, намиращо се на първия етаж на къщата, дошли някакви хора на около 60 години и казали, че те били именно тия собственици, на които принадлежала тя. Били мъж и жена, брат и сестра, той помнел къщата, защото бил на 8-10 години, когато я напуснал с родителите си, а пък сестра му била още бебе и нищо не си спомняла. Те влезли в посолството на първия етаж, но като видели обзавеждането и как изглежда всичко, казали, че точно такова било и едно време, като се изключат няколко бюра, но гарнитурата била тяхната. Те поискали да се качат и на горния етаж /където по това време съм бил аз/, но З., каквато е стриктна и плашлива, не им позволила.
Те казали освен това, че тази къща и съседната /в която в момента се намира посолството на К., били все на тяхното семейство, тази в която сме ние била по-новата, баба и дядо им я построили за баща им, те били търговци на захар или нещо подобно. В Америка си живеели добре в Маями, но често, през целия си живот си спомняли за Куба, за къщата си и им се искало да я видят. Аз си мисля, че им се е искало не само да я видят, ами и да си я вземат обратно. Само като си представя какво бих чувствал, ако имам такава къща и някой ми я вземе! Горките хора! И З. да не ги пусне да си видят стаите, в които са живели! А всъщност сега тук има повече свобода от преди, Кастро е разрешил на бившите емигранти да се връщат, но разбира се, без да имат право да претендират за отнетите им имоти. Всъщност целият Мирамар и Ла Плая са с такива отнети къщи, повечето са разни посолства или държавни учреждения и са все с оригиналното им обзавеждане и градини, и външен вид отпреди 70 години. Тук нищо почти не си е променило външния вид, само доста е занемарено, разкъртено и избледняло, но тъй като явно навремето са строили много качествено и здраво, повечето къщи и блокове не са помръднали.

Хотел „Амбос Мундос“, в който е живял Хемингуей

Всъщност почти същата история се е случила напоследък и с резиденцията на един посланик – тя е също прекрасна къща в резиденциалния квартал на Хавана, където има някакъв дворец на правителството; там освен тоя дворец има стотици малки дворци – т.е. къщи с прекрасна архитектура сред огромни зелени градини с палми и водоскоци. И там, в резиденцията на тоя посланик, също наскоро отишли наследниците на оная къща – внуците или децата, не си спомням точно. Тя всъщност принадлежала на някакъв човек, който притежавал през времето преди революцията много известно радио, което впрочем все още съществувало и до днес. Семейството на собственика на радиото имало и някакъв бизнес със захар или зехтин, или нещо подобно и също като семейството, което някога притежавало сградите на двете посолства / това в което живея аз и на К./ притежавало и няколкото съседни имения – хасиенди, т.е. с огромни градини и днес в една от тия къщи била резиденцията на посланика на Ф., в друга – резиденцията на посланика на Ж., а в третата – не знам си кой.
Като почнах за тия резиденции, се сетих за една история с една от тях, за пияното или по-скоро роялът, намиращ се в нея. Той бил много хубав и скъп, и принадлежал на някогашния собственик на онова хаванско радио; но когато търговецът и семейството му емигрирали в Маями, роялът останал в къщата им, а когато тя станала резиденция на оня посланик, веднъж в нея на някакъв прием дошла известната кубинска балерина Алисия Алонсо. Като видяла рояла и разбрала, че никой не свири на него, тя веднага поискала да го вземе в операта, но Фидел, който иначе я познавал и ценял много, не знам по какви съображения, не й разрешил, което много я огорчило. Явно затова, може би, за компенсация, той по-късно й подарил националната опера на Куба. Е, не в буквалния смисъл, но така е станало, тя е не само управлявана от нея, но и носи нейното име, въпреки че самата Алисия Алонсо си е още жива.
Не знам някъде нещо подобно, държавна опера да носи името на жив човек. Вярно, че като умре някой известен човек, понякога се кръщават разни учреждения на негово име, но докато е жив, не бях чувал това да се прави. Но тук, в Хавана, то е факт. Операта се казва „Алисия Алонсо“. То бива, ама чак пък толкова! Явно са имали сериозно основание да го направят. Нищо не искам да кажа с това, нищичко; освен това въпросът

дали Хемингуей е писал прав или седнал, продължава да ме вълнува. Може би, ако бях влязъл в стаята му в хотел „Амбос Мундос“ щях да разбера. Но тогава бях с един реставратор – скулптор и жена му /от България/ и бях настроен твърде светски. Бях с тях в ресторанта на покрива на хотела и бях предложил да слезем пеша по стълбите, а не с асансьора, който беше винаги претъпкан с туристи и един униформен пиколо с ухилена физиономия натискаше важно копчетата. Но той и жена му бяха закъснели за срещата ни там, в бара на покрива на „Амбос Мундос“. Докато стоях там в хотела и чаках, аз бях седнал на една маса и тъй като бях доста огладнял и ожаднял, си поръчах какви ли не неща – спагети, коктейли, сокове и т.н. Не особено хубави впрочем.

/Като стана дума за спагети, ще спомена, че тия, които ядох тогава в „Амбос Мундос“ бяха едни от най-несполучливо сготвените, които бях виждал през живота си. Поръчах ги „помодоро“/с домати/, като се надявах, че едва ли някой, пък дори и бил той кубински готвач, ще е в състояние да развали такова просто приготвено ядене като „спагети помодоро“. Колко грешах, обаче! Представих си, че ще ми ги донесат с настърган пармезан и доматен сос, но каква беше изненадата ми, когато оня излъскан като острие на кинжал сервитьор ми донесе, наистина, чиния със спагети, но в тях – вместо доматен сос – нарязани сурови, не добре почистени, парчета домати!/ Така и не останах там на покрива, откъдето се виждаше Стара Хавана, както и част от пристанището и океана, а и това, което най-много ми харесваше – покривите на старите дворци и къщи. Въпреки хубавата гледка, чакането ме беше изнервило /както и отвратителните спагети/ и аз не бях в хубаво настроение.

Така или иначе, тия приятели на моите роднини не ми харесаха много и като стана време да си ходим, бях почти щастлив. Тъй че явно поради това направих следващата си глупост – да им предложа да слезем по стълбите на хотела пеша, изцяло в разрез с дотогавашните си вътрешни усещания. Причината бе, че понякога изпадам в нещо като еуфория, забравям основните си принципи и върша глупости.

Както и да е.

Тогава аз слязох с тях двамата – реставраторът и жена му – по стълбите на хотела, от петия етаж до партера и още от първата минута осъзнах каква глупост бях направил.

Най-напред, те изобщо не се интересуваха от Хемингуей. Не, че не го харесваха /всъщност така и не разбрах какво мислят по този въпрос, те думичка не обелиха за него/, но сякаш всичко им беше адски безразлично и те се бяха съгласили да слязат по стълбите едва ли не заради мен, от любезност, а и това слизане беше единствено нещо като посещение на някаква туристическа атракция.

Всъщност мен точно тоя тип хора доста ме дразнят – когато са туристи, те гледат на всичко като на някакъв вид забележителност. Все едно дали е Айфеловата кула, Хеопсовите пирамиди или Ниагарския водопад, къщата на Кафка в Прага или както беше сега – тоя хотел. За тях тия стълби, самият той, всичко беше атракция, те нищо не преживяваха, не ги вълнуваше, само донякъде забавляваше. Не че аз чак толкова много се вълнувах, докато слизахме надолу по стълбите. Не. Но си представях разни работи и ми беше интересно. Например, фантазирах, че виждам как Хемингуей върви по тия стълби, защото асансьорът не работи или пък защото той е решил да слезе или да се качи пеша. Как може би тук на стълбите, му хрумва идеята за романа „За кого бие камбаната“. Спомня си преживяното в току-що приключилата гражданска война в Испания, убитите, приятелите, жените, фиестите и всичко се подрежда в главата му.

„Ла Бодегита“ - барът с любимото мохито на писателя

После си представих, че аз съм Хемингуей, излизам от стаята си в този хотел в Хавана, сега е 1939 или 1940 година, няма телевизия, интернет, джиесеми, атомни бомби и спътници, в Германия е на власт Хитлер, в СССР – Сталин, в Италия – Мусолини, аз пиша „За кого бие камбаната“... а реставраторът в тоя момент изтърси нещо от рода на „Тия кубинци искат да печелят от туризъм, ама не знаят как!“ , а жена му отговори: „Да, да, то бива скъпотия, ама чак пък толкоз!“ Не, категорично, явно бях си загубил ума да им предлагам да слизаме по стълбите на хотела до долу! Но го бях сторил, слизахме, така че нищо не можеше да се промени. На петия етаж видяхме една табела на която пишеше: „Към стаята на Хемингуей“ и аз казах: „Хайде да отидем да я видим!“, а те – с известно колебание – приеха; тръгнахме към тая стая, тя се намираше в дъното на коридора, в ъгъла на сградата, прозорците й гледаха на север, към океана, и беше /като видях къде се намират вратите на съседните стаи стигнах до това заключение/ съвсем малка. На нея имаше табелка на която пишеше на испански, че в тази стая е живял писателят Ърнест Хемингуей от еди - кога си до еди - кога си. Т.е. през почти едно десетилетие от 30-те до 40-те години на миналия век. И тук започнал да пише романа „За кого бие камбаната“. И отново започнах да фантазирам; представих си го млад, мускулест, чернокос, 35 годишен, с ония тънки мустаци, чаровен; явно стаята не беше някоя голяма стая, апартамент; по всяка вероятност той не е бил все още богат; всъщност тая стая е била една от най-евтините, на практика нещо като мансарда, таванска стая, а това беше според мен много романтично. Докато си представях романтиката на ония години, подобна

на тази, от парижкия период след Първата световна война, с Джойс, Фицджералд и Гъртруд Стайн, описан прекрасно в „Безкраен празник", тия мои спътници промърмориха: „Хм, голяма работа, стая като стая!", а скулпторът добави: „Тия кубинци от всичко искат пари да правят!" и то с такова пренебрежение, все едно ставаше дума за най-обикновена стая.

На всичко отгоре в тоя момент се появи някаква камериерка – уредничка на стаята, която ни предложи да ни я отвори, за да я разгледаме. Но аз, като видях каква отегчена физиономия направиха моите спътници, а след това, когато научиха, и че за това трябва да платят два „кука" / така в Куба наричат конвертируемото кубинско песо; те имат два вида пари – конертируеми и неконвертируеми/ - и каква съпротива се появи в погледите им, бързо отказах.

/И досега се благославям за това решение – представям си, какво щеше да стане, ако бях влязъл вътре с тях в малката, по всяка вероятност най-обикновена стаичка. Пред нея, за разлика от двете кръчми, в които е ходил да пие Хемингуей – „Ла Бодегита дел Медио" и „Ла Флоридита", нямаше опашка. Какви разочаровани физиономии биха направили тия мои спътници, какви коментари. Не, не искам за нищо на света да свързвам завинаги посещението си на подобно място, тъй важно за мен, с хора като тях, измерващи всичко с пари и балканската самонадеяност, че от нашето „по-убаво – нема". Така че тогава не разбрах дали в тая стая Хемингуей е имал някаква висока маса или стелаж за писане и дали „За кого бие камбаната" е била започната на подобна маса. Но смятам, рано или късно, докато съм в Хавана, живот и здраве, да посетя пак тази стая, но задължително сам, за да разбера това и спомените ми от това място да бъдат от самото място, а не от нещо друго и от някой друг.

Все пак, мисля си, донякъде моите спътници, с които тогава слизах по стълбите на хотел „Амбос Мундос" - от покрива на 6-я етаж до партера, имаха известно право да смятат, че кубинците прекаляват с комерсиалното отношение към чужденците и гледат да изкарат колкото може повече от тях, без да им пука за нищо. Такъв съм си. Аха да напиша нещо лошо за някого и след малко ми става съвестно или започвам да се чудя дали съм прав.

Понеже споменах ония два бара, за които се вдига пушилка до небето тук, че в тях е пил Хемингуей и непрекъснато и непрекъснато се споменава онова негово изречение: „Ми дайкири ен Ла Бодегита и ми мохито ен Ла Флоридита" / „Моето дайкири в Бодегита, моето мохито във Флоридита" /– което кой знае дали изобщо е вярно, но в резултат на това тия кръчми са се превърнали не толкова в музей на Хемингуей, колкото във фабрики за пари, навалици от туристи всеки ден ги посещават и си поръчват дайкири и мохито по седем евро чашата – без изобщо да имат вид на замислени почитатели на литературата или пък на творчеството на Хемингуей. Разбира се, все пак, както се казва, и най-лошата реклама е реклама, по стените им има, както и навсякъде из „Амбос Мундос" черно-бели снимки на Хемингуей в Куба, а и негови бронзови статуи; във „Флоридита" са дори две; така че все пак има някакъв вид литературен дух, макар и примесен с доста екзотика, разреден с ром, кубинска музика и танци. Но пък какво толкова. Бизнесът трябва да върви. Подобно е и в „Марина Хемингуей", пристанището за яхти край Хавана, построено от сина на някогашния, свален от Фидел Кастро диктатор на Куба – Батиста, където бях няколко пъти и за което мислех, че е кръстено така, защото Хемингуей е акостирал тук с яхтата си или поне често го е посещавал, а и там има хотел, който се казва „Старецът и морето" /Ел виехо и ел мар"/. Но се оказа, че това изобщо не е вярно. Че Хемингуей не е посещавал тази марина повече от един път по време на някакво състезание по риболов, когато обаче са му направили оная известна снимка с Фидел Кастро. Въпреки това обаче кубинците са кръстили пристанището на него, а след това някак се разпространила легендата, че ако не Хемингуей, то поне тук е идвал старецът Сантяго.

Да, обаче тоя славен юнак Сантяго, доколкото това е описано от Хемингуей, бил от Хавана, т.е. не е ходил до тая марина, където спират главно богаташки яхти. Ако ме питат мен, най-вероятно си е оставял лодката в някои от бедняшките пристани на Рио Алмендарес или върху рифовете, върху които по-късно построили крайбрежния булевард „Малекон", където когато се разхождах, виждах следи от подобни неща. Във всеки случай прототипът на героя на Сантяго бил сторил онова, което Хемингуей описал в разказа си още през 30-те години и той прочел за тази история в някакъв кубински вестник.

Така че не знам защо изобщо са кръстили на заглавието на разказа му оня грозен хотел, който е на брега на океана, а в момента и го ремонтират. Може би ключът на загадката е в това, че тук Хемингуей се е срещнал с Фидел Кастро и че тук са им направили оная снимка, как си говорят сред някакви яхти – това място всъщност е днешната „Марина Хемингуей".

Може би поради тая причина нямам голямо желание да ходя и във „Ла Финка Вихия" , където той е живял с Мери, петата си жена. От една страна тоя тип кубински имения /от рода на резиденциите на посланици/ все ми напомнят за хилядите избягали кубинци и си представям как те живеят там, в Маями, на триста километра от някогашните си домове и знаят, че къщите им са превърнати в резиденции, посолства и т.н. и че не могат дори да си ги посетят, и се чудя дали не е тъкъв случаят и с тази къща; може би трябва да проверя; тя по документи трябва да се води на наследниците на Хемингуей и на Мери, но сега е на кубинската държава. Знам също така, че Хемингуей е завещал всичките си вещи в Куба лично на Фидел Кастро, но не знам дали под вещи се разбира и Ла Финка Вихия. Струва си да разбера и уточня това, понякога подобни неща хвърлят неочаквана светлина върху личността на един автор и върху неговото творчество, защото то пък на свой ред е много свързано с нея.

Стефан Кисьов

Снимки: Ирена Седлачкова

Десетото издание на ONE DANCE WEEK и Check the Czechs

Юбилейното 10-то издание на фестивала започна на 23 септември в Дома на културата „Борис Христов“ - Пловдив и продължи до 15 октомври. Специалната програма предложи на зрителите завладяващи спектакли от три континента. Основните партньори тази година бяха от Япония, Тайван, Корея, Чехия и др.

„Разказвачката“

Жена нарежда тухли, гради дом, в края на представлението ще ги разбие с чук до последното парче. Между двете действия ще разкаже, изпее, изтанцува своя изключително труден живот. Спектакълът „Разказвачката” е вдъхновен от романа на афганистанския писател Атик Рахими „Камъкът на търпението”/Третият камък, донесъл на автора наградата „Гонкур”.

Книгата е посветена на страданията по време на война.Тя описва мислите на една жена край леглото на ранения й съпруг. На сцената буквално и преносно се разбиват стени от тухли, построени сякаш от самите нас. Във вестник „Гардиън” спектакълът е определен като „Опустошителен ... вик от ярост срещу произволната жестокост на Вселената”. Изпълнителка и хореографка е французойката Сесил де Коста. Изключителна в себеотрицанието си сред тухли, прах и вода. Музиката, изпълнявана на живо, е на Ян Шикл и Дейвид Колар. Представлението е част от програмата „Check the Czechs”/Провери чехите – един съществен панел в десетото издание на ONE DANCE WEEK, провеждан от няколко години в Пловдив.

„Проверката на чехите“ удостоверява, че темите и средствата им са безкрайни. Помним острата, силно проблемна документална основа за спектакъла „Разобличители” на чешката FARM IN THE CAVE. Този път чехите участват с цели три спектакъла – в „Гайд” двама танцьори изиграват две възрасти, два етапа на един и същ човек. Аудиовизуалният спектакъл осветява буквално и преносно живота му, като „преди” и „сега” се сливат, за да поканят на сцената истинския Аз на човека. Представлението, работа на хореографката Вера Ондрашикова, е отличено за визуални ефекти и за фаворит на публиката. Третият спектакъл „Стъпка преди края” е повлиян от живота на Мохамед Али – от възхода на ринга до угасването на една легенда, покосена от болестта на Паркинсон. На ринга видяхме една смела изпълнителка - Маркета Вацовска с музиката на живо на Ленка Дусилова. Куратор е Ивона Кройцманова, основателка и директорка на фестивала „Танцът на Прага”.

„Чешката танцова сцена се развива невероятно бързо, казва тя, особено през последното десетилетие. Дължи се на синергията на много фактори - появата на нови танцови пространства в Прага и провинцията, навлизането на млади артисти с различни биографии и отворен хоризонт към света за колаборации, повечето възможности за творчески резиденции в Чехия...” Самата Ивона Кройцманова е била и артдиректор на проекта „Пилзен 2015” в продължение на три години.

Спектакълът бе представен в Пловдив с подкрепата на Чешкия културен център, Посолството на Чехия в София, Министерството на културата в Чешката република.

Страната - домакин България ни срещна с новия спектакъл „Скулптури” на стария познайник Иво Димчев. Нещо съвсем ново като поздрав от Африка, където също се забелязва силно развитие на съвременното танцово изкуство, бе „Република Калакута” – едно представление от създателя на афробийта, удивителния музикант и композитор Фела Кути.

Чест бе за фестивала, че той съдържаше в програмата си удивителен спектакъл като „Хрома”, в който звук и осветление правят чудеса, и че лично неговият създател Широ Такатани пристигна с екипа си в Пловдив. Неговите мултидисциплинарни търсения и резултати са много различни от това, което сме виждали досега.

Спектакълът е изпълнен с поезия, анекдоти, цитати от Аристотел, Леонардо, Нютон, Гьоте, Витгенщайн и други известни личности, както и с размишления върху загубата на зрение – самият Джарман губи зрението си към края на живота си.

Новата публика вече не идва на представленията на ONE DANCE WEEK само от София за един или друг уикенд. Все повече се усеща, че има интерес към него и сред младите поколения на Пловдив.

Пенка Калинкова

Снимка: личен архив на Пенка Калинкова

Опит за летене с творчеството на Радичков

Снимка: www.absenth.eu за Български културен институт – Прага

Боряна Пунчева – режисьор и Ян Буриан – директор на Народния театър в Прага

На 30 октомври 2017 година пражкият театър „На Перщине" събра многобройна публика, която се потопи с удоволствие в метафоричния свят на Йордан Радичков - ненадминат майстор на късия разказ и неподражаем български драматург.

Театралната вечер бе организирана от Българското посолство и Българския културен институт в Прага, по инициатива на Негово превъзходителство г-н Лъчезар Петков, посланик на Република България в Чешката република, и бе кулминация на дните, посветени на един от най-успелите български творци. Събитието, посветено на Йордан Радичков, започна много по-рано, когато учениците и учителите от БСУ"Д-р П. Берон" посрещнаха скъпи гости в училище – посланик Лъчезар Петков, режисьора г-жа Боряна Пунчева, актьорите Мартина Вачкова и Владимир Пенев, драматурга в Народния театър "Иван Вазов" Розалия Радичкова. Запознати с оригиналното творчество на Радичков, учениците с радост, вълнение и любопитство участваха в импровизирания разговор с театралите, емоционално преживяваха разказите, задаваха уместни въпроси. Непринуденото докосване до света на Радичков завърши с много снимки и покана за нови срещи.

Известният словашки артист Мариан Лабуда

А вечерта бе наситена с много емоция и артистични изяви на театралната сцена.

Представлението под надслов „Опит за летене с творчеството на Радичков" бе открито от г-жа Боряна Пунчева, режисьор и водещ на вечерта. Последва едно своеобразно пренасяне в Радичковия театър - пъстро зрелище и празнично тържество на човешкия дух, изпълнено с мъдрост и поезия.

Д-р Ивана Сръбкова от Славянската библиотека в Прага извая творческия портрет на Радичков в чешкия културен живот, защото той е най-превежданият на чешки език български автор. През 60-те и 70-те години неговите пиеси „Суматоха", „Януари", „Кошници", „Лазарица" и „Опит за летене" успешно се играят на най-добрите театрални сцени по цяла Чехия (тогавашна Чехословакия) – в Прага, Бърно, Либерец, Пилзен, Ческе Будейовице и Оломоуц. Публиката има удоволствието да чуе споделени впечатления от срещата си с Радичков на директора на Народния театър в Прага - проф. Ян Буриан, който за първи път поставя „Опит за летене" в Чехия през 1986 г. Редуваха се откъси от документалния филм за Радичков „Черказки хроники" на режисьора Димитър Петков и артистичните изяви на известните чешки актьори Ивана Локайова и Ян Вондрачек, участвали в постановката на „Опит за летене" в театъра „В Длоухе" в Прага. Истински емоционален изблик у публиката предизвика появата на талантливия словашки театрален и филмов актьор Мариан Лабуда, изпълнил бляскаво ролята на Лазар от пиесата на Радичков „Лазарица".

Радичковата проза е оцветена в прекрасни багри, в нея блика жизнерадост, тържественост, празничност. „Ту трагическа, ту комическа, тази празничност е породена от писателското желание да разказва „красиви приказки на човечеството". А любимите на публиката български актьори Мартина Вачкова и Владимир Пенев изпълниха с въздействаща сила и внушение откъси от „Спомени за коне", „ Свирепо настроение", „Домашни тетрадки", „Ние, врабчетата" и др.

В края на вечерта топли думи на благодарност към всички, допринесли за осъществяването на тази незабравима театрална вечер отправи развълнувана дъщерята на писателя - Розалия Радичкова, драматург в Народния театър „Иван Вазов" в София. Тя спомена и имената на преводачите на Радичков –Хана Райнерова, Милош Войта, Ян Кошка, Емил Кудличка, които с голяма любов и професионализъм изграждат мост между автора и чешката и словашката публика и благодарение на които днес Радичков е познат и тук.

Мартина Вачкова и Владимир Пенев

Снимки: Мария Захариева

С поклон пред всички, които носят в сърцата си Радичковото творчество и са се докосвали до неговите книги, г-жа Радичкова цитира своя баща: "Една книга не може да стопли ръцете на човека, но може да стопли сърцето му"... „Днес вие стоплихте моето сърце" – завърши тя.

А всички в залата останаха дълго под въздействието на мъдреца Радичков, говорещ от екрана на сцената.

„Наричат го „Софийският Кафка", използващ оръжието на гротеската срещу абсурдността на света, „геният от село Калиманица" и един от българските писатели с най-голям шанс за Нобелова награда за литература" (Д. Димитров). Безспорно признат талант, Радичков създава „театър на бъдещето, от който зрителят си тръгва със собствен мироглед".

„Наистина, той сякаш не бе от този свят. Със своя неподражаем стил, със своите магически и мъдри думи, Йордан Радичков завещава едно уникално творчество не само на нас, българите, но и оставя ярка диря в световната литературна съкровищница."

Снежана Тасковова

Фотоизложба „Йордан Радичков на чешката театрална сцена" в БКИ

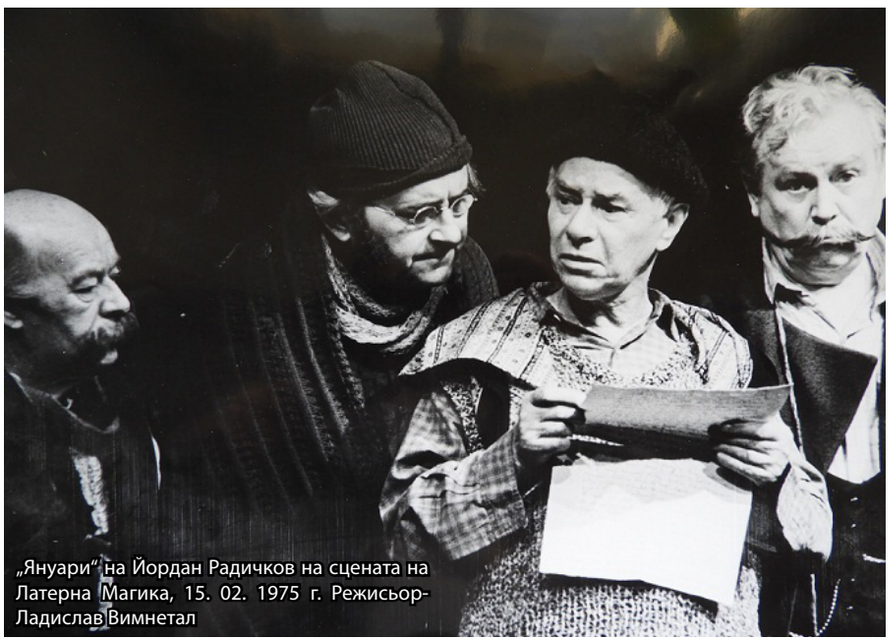
„Януари" на Йордан Радичков на сцената на Латерна Магика, 15. 02. 1975 г. Режисьор-Ладислав Вимнетал

Снимки: архив на БКИ

На 24 октомври Посолството на Република България и Българският културен институт съвместно със Славянската библиотека в Прага представиха фотоизложбата „Йордан Радичков на чешката театрална сцена" в присъствието на Н.Пр. Лъчезар Петков - посланик на Република България в Чешката република. Архивните и документални материали, включени в експозицията, са от фонда на Славянската библиотека към Народната библиотека в Прага. Автор на изложбата е д-р Ивана Сръбкова от Славянската библиотека. Експозицията включва снимки от поставяните в различни чешки градове пиеси на известния български писател и драматург, рецензии за негови произведения, публикувани в чешката преса, интервю на Ивана Сръбкова с писателя, чешки преводи на книгите му и др. Йордан Радичков е един от най-превежданите български автори в Чехия, като по-голяма част от преводите на неговите творби са дело на Хана Райнерова. Той е и най-поставяният български драматург на чешка сцена. Експозицията представя пиесите му „Януари", „Суматоха", „Опит за летене", „Кошници", „Ние, врабчетата", „Лазарица", които са играни в Прага, Бърно, Либерец, Пилзен, Оломоуц и Ческе Будейовице. В тях участват известни чешки и словашки актьори като Франтишек Филиповски, Иржи Совак, Ладислав Пешек, Мариан Лабуда и др.(М.З.)

Адвентът

В началото на декември християнският свят се подготвя да изпрати старата година и да посрещне новата, разбира се, с надеждата и вярата, че ще бъде по-добра, щастлива, късметлийска... За католиците този период има специално значение. Известен е като „адвент“ (от латинската дума „adventus“ - идване, приближаване). Това е времето, през което християните се подготвят за идването (раждането) на Спасителя – Исус Христос.

Предколедна Прага

Исторически сведения за Адвента
Най-старите сведения за адвента датират от втората половина на 4 в. в Испания и Галия – още тогава се споменава за „трите седмици на повишена религиозна активност.“ Тогава се е препоръчвало пости три пъти в седмицата от празника на Св. Мартин (11 ноември) до Коледа. За адвентна литургия за пръв път се споменава през 5 в. в гр. Равена. Един век по-късно християнската църква в Рим въвежда адвента като време за подготовка отпразнуването на раждането на Исус Христос. През 10-11 в. се налага римската традиция от 4 адвентни недели, която се е запазила и до днес. Затова същността на адвента е залегнала дълбоко в християнската философия – по време на четирите седмици, предхождащи раждането на Исус Христос, се изпълняват поредица от религиозни ритуали. Денят започва с богослужба, още в тъмни зори в църквите се пеят религиозни песни, наречени roráty (от латинския израз „Rorate coeli“ – „Небеса, дайте ни роса“, т. е., „Изпратете ни Спасителя“). По време на адвента хората почитат паметта на няколко светци (Св. Андрей, Св. Барбора, Св. Микулаш) и затова тези дни са свързани с много обичаи, поверия и магически ритуали.

Четирите адвентни недели
Адвентът продължава приблизително четири седмици (броят на дните варира между 22 и 28) – според църковния календар той започва в първата неделя между 27 ноември и 3 декември, т. е. в тази, която е най-близо до празника на Св. Андрей (30. 11.), и свършва на т. нар. „Štedrý večer“ (24. 12.), така че последната адвентна неделя е винаги преди Рождество Христово. Четирите адвентни недели имат свои названия – желязна, бронзова, сребърна и златна. Първата половина на адвента е посветена на покаянието и затова дрехите на свещениците са виолетови. Третата адвентна неделя минава под знака „gaudete“ (радвайте се!). По време на литургията одеждите на свещениците са в розов цвят, който символизира надеждата и радостното очакване на Рождеството.
В църквата задължително се слага т. нар. адвентен венец, чиято кръгла форма символизира слънцето и вечния живот. Той се изплита от зелени борови клонки и върху него се поставят четири свещички в лилав цвят – Свещта на пророците, Витлеемската свещ, Свещта на пастирите и Ангелската свещ. Всяка адвентна

неделя се пали по една свещичка, символ на нарастващото очакване раждането на Исус.
Тази традиция е стара повече от 150 години и за неин родоначалник се смята лутерантският теолог Хайнрих Вихерн, който в далечната 1839 г. се опитал нагледно да обясни на децата кога ще настъпи Рождество Христово. В днешно време за малчуганите е измислен шарен адвентен календар с многобройни прозорчета, съдържащи шоколадови блокчета. Отваряйки ги, те по забавен начин получават ясна представа за празника.

„Маслениият декрет“
Специално място на коледната трапеза в Германия и Австрия заема коледният щолен, посипан с пудра захар. За негово „родно място“ се смята град Дрезден. Появата му датира от самото начало на 15 в. Според поверието, формата на сладкиша символизира новороденият младенец (Исус Христос), повит в бели пелени. В първоначалния си вариант щоленът бил сух и безвкусен, защото се приготвял само от брашно, вода и мая, понеже църквата забранявала употребата на масло и мляко по време на пости. Тогавашният владетел на Саксония изпратил писмо до папата да отмени ограничението върху използването на двата продукта. Високайшото папско разрешение пристигнало близо век по-късно и останало в историята на кулинарното изкуство като „Маслениият декрет.“ Твърди се, че истинският щолен и до днес се приготвя именно в Дрезден по време на местния коледен фестивал.

Време за покаяние и радостно очакване
Адвентът е време за покаяние и смирение, но и на радостно очакване. Вярва се, че именно тогава човешката енергия трябва да се използва за душевно пречистване, за равносметка на отиващата си година. Затова в миналото през този период са били забранени публичните забави, сватбите, а от съпрузите даже се е изисквало пълно сексуално въздържание. Постите са включвали не само забрана на консумацията на месо и месни продукти, но и на алкохол.

Коледните базари
В днешно време малко са хората, спазващи ритуалите по време на адвента. Религиозната част отдавна е отстъпила място на светската и комерсиалната. Празникът се свързва предимно с красиво окичените коледни дръвчета и минава под знака на коледните базари, издигнати на големите градски площади в Западна и Централна Европа. Елегантните дървени къщички създават неповторима атмосфера както със своята украса, така и с изобилието и разнообразието от сувенири, играчки и всевъзможни сладкиши, които привличат милионите туристи.
Коледните базари в Европа съществуват още от Средновековието. Смята се, че традицията е поставена в далечната 1294 г. във Виена. Оттогава коледните тържества в австрийската столица започват в средата на ноември пред сградата на кметството и продължават до 24 декември, следвайки адвентския католически календар. Украсените къщички с многоцветни светлини примамват туристите и създават празнична атмосфера с многообразието от лакомства (коледен щолен, печени кестени, греяно вино, карамелизирани плодове), с атрактивните и оригинално изработените сувенири. Коледни базари има и край другите забележителности на града – пред Операта, в Квартала на музеите, пред дворците Белведере и Шьонбрун.
Традицията на коледните базари в германските градове е поставена през 1384 г. в гр. Баутцен, а половин век по-късно и саксонският град Дрезден следва примера му. Коледният базар във Франкфурт има 600-годишна история, а този в баварския град Нюрнберг за пръв път се споменава през 1610 г. В град Кьолн има 7 коледни базара, като за най-атрактивен се смята този пред прочутата Кьолнска катедрала. Твърди се, че именно там е поставено най-високото коледно дърво в цяла Германия.
Коледните базари в Прага също са смятани за едни от най-красивите в Европа. Най-големите от тях са разположени на площада на Старото кметство и на Вацлавския площад, разбира се, с голяма и богато украсена коледна елха. От края на ноември до началото на януари красивите дървени къщички предлагат на пражани и на многобройните гости на Прага чешки специалитети, карамелизирани и залети с шоколад плодове, множество сувенири и, разбира се, чаша греяно вино.

Д-р Красимира Мархолева
използвани са материали и от Националната библиотека в Прага

Магически имел за щастие

Снимки: Деница Проданова

Разговор с писателя Мартин Шмаус, който превърна история за роми в бестселър

Мартин Шмаус

Чешкият писател Мартин Шмаус посети София за българската премиера на романа си „Момиче, разпали огънчето", който излезе в превод на Красимир Проданов и издание на „Изида". Пред българската публика той разказа за проблематиката в книгата си, засегнала за пръв път в Чехия наболелия проблем за ромите и тяхната интеграция в обществото. Романът се превръща в събитие, разпалва дискусии и печели наградата „Магнезия Литера". Това е вълнуваща и разтърсваща творба, която въздейства сама по себе си с историята, която разказва и която може да се случи и в България. Защото разказва историята, с която живеем и ние цял живот. Това е чешката книга, която е може би най-близко до проблемите на българското общество.

Сюжетът: Когато леля Ида вижда плетеницата от линии по дланта на малкия Андрейчо, цялата изтръпва... Защото разбира, че съдбата му е приготвила изпитания, тежки дори за един ром. И наистина, Андрейчо твърде рано се сблъсква с безразличието на своите и омразата на чуждите. Бяга от изправителното училище и се отправя към земя обетована и желана – красивия планински край, в който предците му са мечтаели, огрявани от слънчицето, и са пеели, пробождани от хилядите звезди в нощта.

Точно такава е и книгата на Мартин Шмаус – разкъсвана от копнежа по един свят, в който човек е свързан с корените си, и раздирана от тъжната музика на разделението, омразата и болката. От страниците на книгата звучи песента на ромските каруци, преплита се с вярванията и болките на този странстващ народ, за да излезе наяве и психологията му, която обяснява толкова много неща, на които сме свидетели и днес...

- В романа ви думата ром се употребява само веднъж, навсякъде използвате думата циганин. Има ли разлика между тези две думи?

- Думата циганин е по-разпространена. В Чехия за роми се считат само тези от един цигански клан. Да, думата циганин се е сдобила с негативно съдържание. Виждаме как постепенно същия смисъл започнахме да влагаме и в думата ром. Израснах в малко чешко градче, където се заселиха много цигани. Съжителството с тях стана опасно и трябваше да се защитаваме от техните набези. Най-добрият ми приятел обаче тогава, като дете, беше едно циганче. Да, аз ги познавах като „цигани". Тази дума всъщност не е чешка, тя съществува в много езици. Проблемът не е в самата дума, а в съдържанието, което влагаме в нея, и как я разбираме. Мисля, че вече и думата „ром" придобива същия негативен нюанс. Макар че за някои може и да означават различни неща. По този повод имам една забавна истинска история. Една възрастна жена ми каза веднъж: „С циганите имаше много проблеми, но с ромите има още повече". Самият аз познавам цигани, които категорично заявяват „Аз не съм ром, аз съм циганин". Затова и използвам в цялата книга това наименование, а не ром. Написах книгата, защото сам исках да си обясня определени неща. Стараех се да проявя максимална емпатия към този проблем. Романът бе създаден около 2000 г., но действието се развива 10-ина години по-рано. Пишейки книгата, осъзнавах и отношението на циганите към гаджовете – така те наричат другите, нециганите.

- Явно много добре познавате ромите. Може ли да се каже, че книгата ви ще ни помогне да ги разберем, да си обясним поведението им?

- Циганите нямат памет. Те не помнят какво са казали. С книгата си исках да вникна в психологията им, в тези неща, които ние не можем да разберем. Когато един циганин ви каже нещо, той го казва с цялата си душа и сърце. Но проблемът е, че след това забравя какво е казал, и ние смятаме, че той е излъгал. За нашия цивилизационен кръг истината е нещо, което може да бъде установено. За циганина истината е онова,

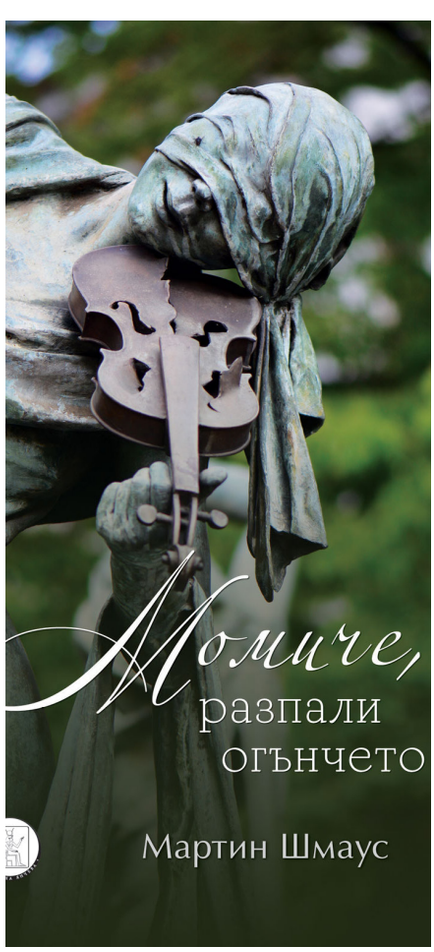

което е полезно в конкретния момент. Той мисли в други категории. Влага друго съдържание. Моята съпруга, която е лекар, се сблъсква с това всеки ден. Циганинът Феро отива при нея и казва, че много го боли кръстът, за да си изкара инвалидна пенсия и да не работи повече. Феро действително се чувства така, защото е в лекарския кабинет, но като излезе, кръстът престава да го боли. Ние имаме задръжки да пеем по улиците, но циганите нямат такива задръжки. Точно музиката май е единственото, в което са добри. Но не могат да четат ноти, не могат да свирят във филхармонията.

Светла Янчева, Мартин Шмаус и Красимир Проданов

- Доколко е истината и доколко художествената измислица в романа ви?

- Всичко в книгата е истина, неща, които съм видял или преживял в контакта си с цигани. Измислена е само спояващата история. Но мои познати са преживели още по-жестоки неща от разказаните. Когато книгата излезе, за тези неща, свързани с циганите, изобщо не се говореше. Това беше чувствителна тема. Романът беше първият писмен текст за ромите в Чехия. Повечето читатели го харесаха, макар че имаше, да, по-малко бяха, но все пак имаше такива, на които не им допадна. Читатели са ми казвали, че някои моменти в книгата са ги разсмели, други пък са ги разплакали. Това е нещо, което радва един автор – че книгата му въздейства.

- Възможно ли е ромите да се интегрират в обществото?

- Такива стъпки са правени и по-рано в Чехия, в годините след Втората световна война, когато са се опитали езиково, културно и образователно да асимилират ромите. В родината ми след войната почти не оцеляват цигани, заради хитлеристкия геноцид над тях. После обаче те отново се заселват на мястото на прогонените немци. Асимилацията на циганите има много положителни резултати, но и досега не съм убеден дали това е било правилно и добронамерено.

Красимир Проданов, Михаела Кузманова и Мартин Шмаус на представянето на книгата в София

- Защо вече не пишете?

- „Момиче, разпали огънчето" е роман, който се изля. Ако сега седнех да напиша тази книга, тя щеше да бъде далеч по-малка като обем. Нямаше да съкращавам, а щях да я напиша по-трезво и немногословно. Или пък изобщо нямаше да я напиша. Всичко е свързано с моя опит от онова време. Сега излизат много книги в малки тиражи, всеки пише, а аз не искам да спомагам за това пренасищане в литературата. Предпочетох да си купя ферма и да бъда по-близко до природата и земята. А иначе работя като директор на болница в малко градче.

Пламен Тотев

Снимки: Деница Проданова

Елиза Токева: Истински щастлива и спокойна се чувствам високо във въздуха

С кристален поглед и по детски невинно излъчване, Елиза Токева пленява още с първия поглед. Посреща ме с усмивка и звънлив глас преди премиерата на филма "Българска рапсодия" в Прага. С нетърпение очаквам да ми разкаже своята вълнуваща история. Сядаме в красив ресторант в центъра на чешката столица. Мога да я слушам с часове, защото думите й са красиви - тя сякаш е родена за словото.

Какво е първото ти впечатление от Прага?

„Прага е приказка." Това е първото изречение, което съм си записала в тефтера от Прага. Толкова добре помня това усещане, че дори сега веднага бих си взела куфара и бих се върнала. Там се почувствах сякаш съм се пренесла в детските си спомени от приказките. Градът притежава величие и в същото време уют, което е рядко срещано съчетание. Обичам да пътувам и то много! В Прага успях да намаля темпото, с което по принцип се движа, и потънах в този уют. Оставих се изцяло на интуицията да ме води. Именно в такива моменти на човек му се случват най-хубавите неща!

Мазал означава „късмет" на иврит. Прие ли тази първа голяма роля като късмет или по-скоро като знак от съдбата, че това е твоето призвание?

Дали филмът беше знак от съдбата, че това е моето призвание или чист късмет - не знам. Дали аз избрах тази професия или тя мен избра - също не знам. Но въпреки всичко, което се е случило през годините, си вървим хванати за ръка и не можем да се пуснем - това е факт!

Мазал в действителност означава „късмет", винаги го споменавам този факт, когато си говорим за филма. Героинята ми е окрилена и по тази причина се спасява накрая. Когато разказвам тази история, винаги се смея. Надявам се, че това не е случайно и че късметът ще ме съпътства и в моя живот. Но със сигурност

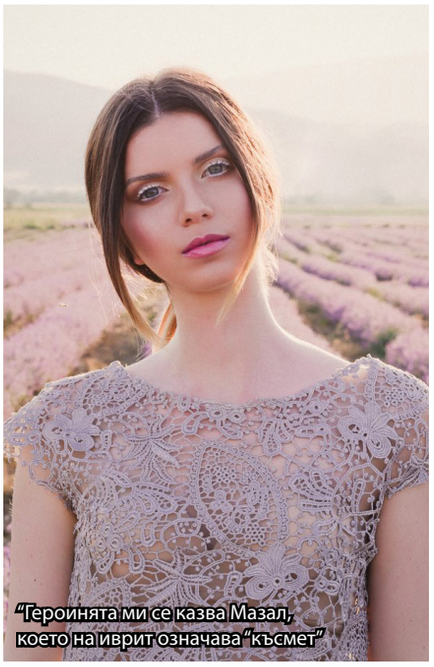

"Героинята ми се казва Мазал, което на иврит означава "късмет"

не става въпрос само за късмет. Когато бях на 16 години, се записах в Младежка театрална формация „Студията" и така започна всичко. Там работехме доста усилено и ни научиха на много неща. За театъра, за изкуството, за нас самите... Първия път, когато дойдоха да проведат кастинга в школата, аз не бях допусната, защото имах навършени вече 18 години, а те търсеха по-малки момичета. На следващата седмица, в неделя, звънnаха на нашите преподаватели да кажат, че все още не са намерили подходящ човек за ролята и ако имат и по-големи деца, но с по-детски физиономии, да ги изпратят на кастинг. И тогава ме извикаха! Точно завършвах и бях в период, в който задачите не спираха и не знаех изобщо какво да правя с живота си. Дори в самия ден на кастинга бях с майка ми и й казах: „Аз няма да успея днес да отида!"

И тя ми каза: „Ще успееш!". Изпрати ме до там. И успях! Много съм й благодарна за това, че ме окуражи.

Какво е чувството да играеш с жива легенда като Татяна Лолова? Научи ли нещо от нея по време на снимките, което би искала да споделиш?

Благодарна съм за всяка секунда, прекарана с Татяна Лолова, защото енергията на тази жена е космическа. Огромна чест и огромно предизвикателство. Няма да забравя втория кръг от кастинга, когато влязох и я видях вътре. Тогава си помислих: „Уау! Това е тя! Е, сега вече връщане назад няма. Длъжна си да покажеш най-доброто от себе си!". Сцената се получи много добре. След време се сетих, че преди съм виждала нейна снимка в годишник на моето училище, 20-то ОУ „Тодор Минков", и тогава разбрах защо се усетихме толкова добре още от първия път. Тя е учила в същата класна стая! За пореден път се убедих, че няма случайни неща.

Промени ли се по някакъв начин отношението ти към Втората световна война, след като започна снимането на филма?

Интересното е, че съм отраснала с истории за Втората световна война, заради прабаба ми и прадядо ми в Германия, които са още живи. Дядо все още има куршум в лявото си рамо. Хиляди пъти съм слушала историята за това, как е избягал от Русия с влак и там се е срещнал с един художник, който му е направил портрет и го е включил в своя изложба години по-късно. Или прабаба ми, която е яла кори от ябълки, за да може да оцелее. Искам или не, темата все по някакъв начин ме преследва. Но нещото, което наистина много ми повлия и промени отношението ми, се случи няколко години след като заснехме филма. През декември 2016 г. бяхме в Полша на един уъркшоп. Решихме преди това да разгледаме Краков и след това да отидем до Аушвиц. Не мислех, че това място може да ми повлияе толкова много! Само прекрачвайки прага на така известния надпис *Arbeit Macht Frei* (Трудът ни прави свободни), те побиват тръпки. Няма нужда да описвам хилядите неща, които ми направиха впечатление и ме потресоха, но едно единствено нещо няма как да не спомена и да забравя. Докато минавахме

покрай тоновете запазени човешки коси, четки, обувки, влязохме в блок 16. По стените на дългия коридор бяха окачени портретите на хората, които са живеели в малките помещения там. Годините учене и четене за този период ми се сториха нищожни и дори безсмислени, когато минах оттам. Никога през живота си не бях виждала лица с такива очи и никога повече не бих искала да ги видя. Тогава всъщност си дадох сметка какво причинява една война и по-конкретно Втората световна война.

Твоят баща е кулинарният гуру Андре Токев. Има ли ястие, което те е научил да правиш точно като него?
Едно ястие трудно може да се повтори, все ще има нещо различно. Не мога да си представя да достигна същото ниво. Аз осъзнавам какъв изключителен експерт и учител е баща ми и затова имам ясна представа, че не мога с точност да го повторя. Определено ме е научил да правя едно нещо като него на сто процента - креативността и любовта към всяко ястие, което приготвям. Това е и ключът за неговия успех. Баща ми може от една филийка хляб със сирене или каквото още намери да сътвори чудеса. Дали е защото ще му сложи розов пипер, мед с трюфели или горчица от смокини - не зная. Но със сигурност въображението му е ненадминато. И съм благодарна, че съм го наследила. Дори нищо конкретно да нямам в хладилника и на пръв поглед нищо да не може да се съчетае, накрая винаги се получава нещо вкусно. В нашето семейство всеки е изградил силно отношение към кулинарията и храната. И аз, и сестра ми обожаваме да готвим и се справяме добре. Отраснали сме с кулинарни пътешествия. Няма място, на което да сме били и на което да не сме „изследвали“ местната кухня.
Аз все повече започнах да се интересувам от вина, от тяхната направа, от различните видове и със сигурност в един период от време бих задълбала малко повече в тази материя.

Кои са твоите три любими ястия?
Трудно бих се ограничила до три. Имам любими вкусове и един аромат, който определено ме влудява. Това е трюфелът. Нито един път не се е случвало носът ми да не е усетил миризмата му или езикът ми – вкуса му. Зехтин с трюфел, мед с трюфел, бял шоколад с трюфел!
Много обичам и авокадо. Няма по-добро от домашно приготвеното ми гуакамоле! Също така салати с манго, ананас, аспержи. Десерти с матча, лайм и босилек, боровинки и лавандула... казах ви, че не мога да се ограничa до три!

На кого приличаш?
На себе си.
Иии...на хилядите личности, събрани в мен.

Кои са любимите ти актьори?
Роми Шнайдер и Марлон Брандо!

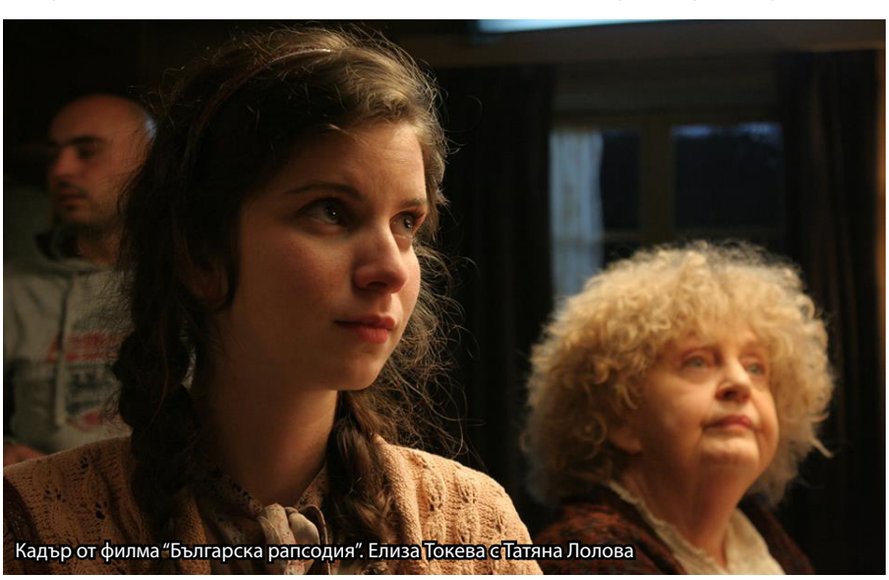
Кадър от филма “Българска рапсодия”. Елиза Токева с Татяна Лолова

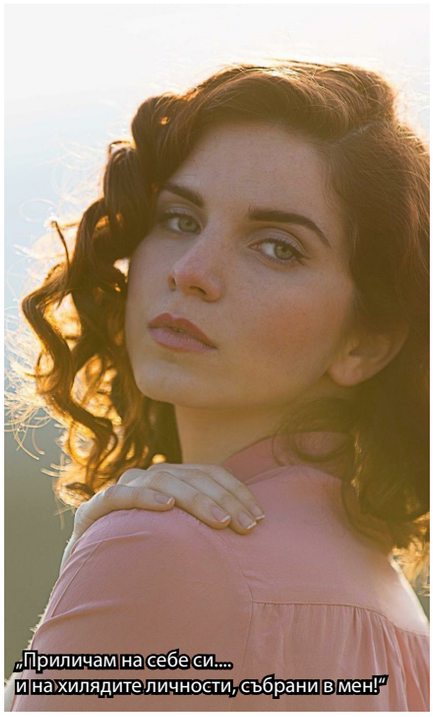
„Приличам на себе си....
и на хилядите личности, събрани в мен!”

С какво се занимаваш сега? В каква посока се развиваш?
С доста и различни неща се занимавам, които в момента се опитвам да обединя.
Това лято беше доста натоварено. За едно от нещата много се вълнувам - едно пространство, което ще създадем, което за мен е една сбъдната мечта. Мисля, че София като публика вече е готова и нямам търпение. Ще бъде ресторант, бар, галерия, театър... много неща в едно. Името му е „Old is new“ и идеята му се зароди едновременно у мен и у баща ми. Съчетавайки неговия кулинарен свят заедно с моя - изкуството, се появи тази идея за място, където всичко това се случва. Различията в годините ни помогнаха много да изградим философията на заведението, а тя е именно, че всичко старо е ново и всичко ново е старо! Взехме изоставени от нас и от други хора предмети и започнахме да ги реставрираме. Той ми показва старите знания, а аз ги пречупвам през нова гледна точка. Общите ни възгледи за света и теорията ни за времето помогнаха за финалния щрих и за логото, което много скоро ще видите на различни места.
Много познати и добри приятели се включиха в създаването на това място, за което съм им изключи-

Снимки: личен архив на Елиза Токева

телно благодарна. Най-голямата ми мечта, както и целта сама по себе си на пространството, е да събира хора. Да се обединяват общества от различни сфери, които да творят, живеят, хапват и пийват заедно, като един цял функциониращ организъм. Продължавам да се занимавам с актьорско майсторство. Продължавам да търся. Продължавам да вярвам, че това е най-истинското, което съм правила до сега и ще се боря до край!

Имам и особено влечение към летенето. Истински щастлива и спокойна се чувствам нависоко във въздуха. Затова се занимавам с въздушна йога, там получавам тъкмо това усещане.

След 10 години би искала да кажеш: Елиза Токева е ... ?

... първият човек, който се е научил да лети…

Раиса Андонова-Щурм

Елиза Токева с баща си Андре Токев в The Old is New

Снимка: UnderThe Line

Родена в Ерфурт, Германия, израства между две култури, което я прави изключително интересна личност. През 2001 година семейството й се премества в София. Нейният баща, известният кулинарен гуру Андре Токев, станал популярен от телевизионното шоу „Мастър шеф", заема позицията на главен готвач на хотел Хилтън, София. В началото Елиза среща някои езикови трудности в новата среда, но като билингвист бързо се справя и наваксва новите думи, които среща в ежедневието. В момента говори перфектно три езика - български, немски и английски.

Интересът й към актьоркото майсторство се засилва в 8-ми клас, когато се присъединява към театралната школа в „Славянска беседа". Играе в много представления, някои от които са „Магьосникът от Оз" от Лиман Франк, „Хотел между този и оня свят" на Ерик Еманюел Шмит и „Колко е важно да бъдеш сериозен" на Оскар Уайлд.

Филмът „Българска рапсодия" е първата поява на Елиза Токева на голям екран. На кастинга се явява като на шега. Обявен е конкурс за момичета и момчета под 18 години. Елиза не може да се яви, защото наскоро ги е навършила. След прослушването не могат да намерят подходящо момиче за ролята на Мазал. Решават да търсят момиче, което е по-голямо, но изглежда по-малко за годините си. Режисьорът се свързва с преподавателите от школата. По това време тя е доста заета, защото завършва гимназия, учи за изпити и се подготвя за абитуриентски бал. Въпреки всички ангажименти, майка и настоява тя да отиде на кастинга, а Елиза упорито отказва. Накрая актрисата се съгласява и се явява на кастинга с монолог, с който я одобряват за второто прослушване. На третия кръг застава пред камерата с Татяна Лолова, за да може режисьорът да прецени как двете ще си паснат. На четвъртия кръг я питат дали ще има достатъчно време и така тя с радост разбира, че получава ролята. Късмет е това! Точно така се превежда от иврит и името на героинята и Мазал. Освен с Татяна Лолова, която играе нейната баба, в сцените тя си партнира и с израелския актьор Мони Мошонов, в ролята на бащата й с Кристиан Макаров, който се въплъщава в образа на брат й.

Елиза Токева е завършила Втора немска гимназия в София. След като кандидатства актьорско майсторство в Германия, тя взима решението да започне да учи в Нов български университет и да остане в България.

През 2016 година Елиза Токева прекарва шест месеца в Америка, където се подлага на предизвикателството сама да се справя с живота и да изкарва прехраната си. 2017 е година на нови проекти, а творческото търсене е неотлъчна част от живота и.

Раиса Андонова-Щурм

Тринадесета световна среща на българските медии

Тринадесетата световна среща на българските медии, организирана от Българската телеграфна агенция в сътрудничество с Асоциацията на българските медии по света, се проведе от 4 до 8 октомври в Молдова. Форумът премина под надслов „Политики на близостта“ и бе под патронажа на вицепрезидента на България Илияна Йотова. В него участваха журналисти и издатели от над 30 печатни и електронни медии от България, Молдова, Украйна, Румъния, Сърбия, Испания, Ватикана, Холандия, Унгария, Чехия, Гърция, Кипър, Израел, САЩ и Канада, представители на МОН и ДАБЧ, ректори на 7 български университета, експерти, писатели и др.. Срещата се осъществи с подкрепата на „Софарма“, „Хювефарма“, „Дънди Прешъс Металс“, „Аурубис България“.

Николай Акимов, акад. Антон Дончев, Красимир Вълчев, проф. Георги Лозанов, Александър Сано

Изборът форумът да се състои в Молдова не е случаен – в географската област Бесарабия (която се намира в Молдова и Украйна) живее най-голямата и компактна маса от етнически българи - около 140 000 от тях са в Украйна и над 65 000 - в Молдова, като в това число не са включени българите от Преднестровието (над 13 000). Техните прадеди са се изселили по неволя предимно от Източна България (Ямболска, Сливенска, Варненска област) по време на Руско-турските войни през XIX век. Вече 200 години българите в Украйна и Молдова пазят своя род, език, традиции и обичаи на хиляди километри от България. Българската държава през последните десетилетия полага усилия да помага на нашите сънародници в Бесарабия в стремежа им да запазят и занапред своята национална идентичност.

Откриване на форума

Тържественото откриване на форума бе в Кишинев - в Националния музей на историята на Молдова. То започна с приветствени слова от генералния директор на БТА Максим Минчев: „За 13-ти пореден път българските медии се събираме там, където има компактна българска маса. За наша радост това се случва в приятелска и братска Молдова.“. Приветствия към участниците отправиха вицепрезидентът на България Илияна Йотова, президентът на Молдова Игор Додон, акд. Антон Дончев, Величкият епископ Сионий, игумен на Троянския манастир. „Нуждаем се от медии, които да овластяват гражданите и да контролират овластените“, заяви вицепрезидентът Илияна Йотова. „Амбицията на нашия президентски екип е реална политика за българите в чужбина“, посочи Йотова. Тя подчерта, че тази политика не бива да бъде „за“ българите в чужбина, а „заедно“ с българите в чужбина за България. Молдовският президент Игор Додон каза, че Молдова е страна, в която съжителстват мирно множество общности. Той подчерта, че предстои да се осигури представителство в парламента на всички общности и за първи път българите в Молдова пряко ще изберат своя кандидат.

Музикален поздрав към гостите отправиха ученици от българския теоретичен лицей „Васил Левски“ в Кишинев.

Тържественото откриване бе съпътствано от фотоизложбата на БТА „Родени свободни“, експонирана в Музея на историята на Молдова. Съставител на 29-те табла, отразяващи българския възрожденски печат преди 130 години, е известният български фотограф Иво Хаджимишев. За присъстващите беше особено вълнуващо да видят как са изглеждали вестниците „Свобода“ и „Независимост“ на Любен Каравелов, „Дума на българските емигранти“, „Будилник“ и „Знаме“ на Христо Ботев, „Бранител“ и „Бъдущност“ на Георги С. Раковски, „Нова България“ на Стефан Стамболов.

Тараклия – една малка България в сърцето на Бесарабия

След откриването на срещата журналистите, участващи във форума, и официалната делегация начело с президента Игор Додон и вицепрезидента Илияна Йотова посетиха молдовския град Тараклия, в който

Снимка: Димитър Боримечков

около 75 % от населението е българско.
Там бе официално открит вторият пресклуб на БТА извън територията на България (след този в Босилеград). „Днес е един знаменателен ден – както за БТА, така и за българската общност в Тараклия и Молдова като цяло", заяви генералният директор на БТА Максим Минчев. „От днес към България и към целия свят започват всеки ден да текат новини за това какво се случва в Молдова".
Величкият епископ Сионий, игумен на Троянския манастир, освети клуба и подари копие на икона на Света Богородица Троеручица и Евангелие на новооткрития пресклуб.
В Тараклийския държавен университет "Григорий Цамблак" бе подписан тристранен българо-молдовски образователен консорциум между Тараклийския, Великотърновския и Русенския технически университет. Тараклийският държавен университет е създаден през 2004 г. Той е център на българистиката в Молдова и има ключова роля в съхраняването на националната идентичност на българите там. Българската държава предоставя ежегодно 100 стипендии, които обезпечават разходите за обучение на студентите в съответствие с установените в България норми.
Президентът на Молдова Игор Додон увери присъстващите, че няма да бъде закрито нито едно българско училище в района и че университетът ще е под неговия личен патронаж. Той дари 200 хил. молдовски леи на университета и още 10 хил. леи на хора и танцовия му състав към Тараклийския държавен университет.

Основната тема на 13-тата среща беше „Политики на близостта"

Следващите два дни в различни панели бяха разисквани темите за състоянието на българските медии, за съхраняване на езика, за образованието и бизнеса, за новите платформи на образованието, за ролята на медиите в битката за един по-образован свят, за трансфера без граници на кадри, знания, технологии и данни. В дискусиите взеха участие водещи експерти, ректори от 7 български университета, журналисти, писатели и др.
В първия работен панел от Срещата, който бе на тема *„Обзор на състоянието на българските медии по света и у нас. Защо в Молдова?"*, участваха генералният директор на БТА Максим Минчев, председателят на Съвета на ректорите в България проф. Любен Тотев, бизнесменът Стефан Шарлопов и Величкият епископ Сионий, игумен на Троянския манастир. Максим Минчев подчерта, че в последните години се забелязва много по-голяма динамика в отношенията между българската общност (както в този район, така и в Западните покрайнини) и България.
Председателят на Българския съюз по балнеология и СПА туризъм Стефан Шарлопов заяви, че бизнесът в България е готов да приеме кадри от българските общности в Молдова и Украйна.
В отделен панел се обсъждаше въпросът за *съхраняването на езика* и създаване на специален закон за българския език. Модераторът Кирил Вълчев (Дарик радио) заяви, че според него не трябва да има такъв закон.
В дискусията взеха участие акад. Антон Дончев, медийният експерт проф. Георги Лозанов, председателят на Държавната агенция за българите в чужбина – Петър Харалампиев и др.
„Проблемът на българския език се превръща в съдба на българската нация", подчерта акад. Антон Дончев. Проф. Георги Лозанов говори за идентичността като самосъзнание. Според него, за да се съхрани българският език, на него трябва да се произвеждат важни послания, които да са част от световната култура и от глобалната идентичност.
Депутатът от „Воля" Боряна Георгиева съобщи, че в началото на тази година е бил внесен закон за българския език, но не се е стигнало до неговото разглеждане.
Официалният канал на българското кино в Ютюб - „Българските филми" представиха режисьорът и управителят на филмова студия "Време" Николай Акимов и Александър Сано от "Силвърнойз" ООД. Каналът има за цел да „събере" български игрални, документални и анимационни филми от различни периоди.
В панела, посветен на *образованието и бизнеса*, взеха участие проф. д-р Любен Тотев, ректор на Минно-геоложкия университет, проф. д-р Людмил Георгиев от Нов Български Университет, проф. д-р Пламен Илиев, ректор на Икономическия университет – Варна, доц. д-р Иван Марчевски – ректор на Стопанската академия „Д.А.Ценов" – Свищов, проф. д-р Христо Бонджолов – ректор на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий", проф. д-р Велизара Пенчева – ректор на Русенския университет „Ангел Кънчев" и проф. д.н.т. Христо Белоев - председател на ОС, Русенски университет „Ангел Кънчев". Проф. Любен Тотев заяви, че на медийната среща в Молдова участват седем ректори на българ-

Фотоизложбата на БТА „Родени свободни"

ски ВУЗ-ове. „Това показва, че не ни е безразлично какво се случва с българските общности зад граница“. Доц. Мария Фъртунова, директор на Дирекция „Висше образование“ в Министерството на образованието и науката информира, че най-ниска безработица има в областта на медицината, денталната медицина, фармацията и военното дело. Най-висока е безработицата сред висшистите в направлението социални дейности, а най-слабо приложение имат завършилите туризъм.

Кметът на община Балчик Николай Ангелов представи интересния международен форум „Българско наследство“, който съществува от 2014 г. и се провежда през август в Балчик. Той покани българите в чужбина, които нарече „нашите събратя“, да участват в него.

Медийният експерт Стефан Августинов – съветник по публични комуникации - представи актуалната тема за фалшивите новини и начините за борба с тях. Според него нивото на журналистиката пада, защото днес всеки може да си създаде уебсайт. В дискусията се включи и председателят на Съвета за електронни медии София Владимирова с мнението, че фалшивите новини не преминават там, където има регулация, както е в традиционните медии.

Участниците във форума обсъдиха и *ролята на медиите в образованието.* Медийният експерт Георги Лозанов заяви, че от свободата на медиите зависи нивото на демокрацията и свободата на словото в една държава. Медиите не са комфортно място за политиците, ако журналистите си вършат работата. Проф. Лозанов подчерта, че благодарение на журналистиката започва да се формира мнение за това, което става, и това мнение може да променя ставащите събития. Според генералния директор на БНТ Константин Каменаров има огромна разлика между това човек да бъде образован и информиран. Той смята, че медиите са длъжници на обществото по отношение на образованието. Каменаров запозна аудиторията с новия формат на БНТ, който ще бъде посветен на образованието и повишаване културата на българите.

Вицепрезидентът на България Илияна Йотова и президентът на Молдова Игор Додон на откриването на Тринадесетата световна среща на българските медии

Велина Марковска (Медицински университет-Варна) говори за важната роля на медийните продукти на МУ-Варна и УМБАЛ „Св. Марина“ – интернет сайт, страници в социалните медии и университетската телевизия - като източник на информация по въпроси, свързани с медицината, а Ивелина Фесчиева от същия университет представи програмните блокове на университетската телевизия MU-Vi.tv.

Присъстващите на срещата осъдиха остро политиците, които заплашват журналистите и излязоха с обща позиция срещу ограничаването на свободата на словото. Коментиран бе казусът със заплахите в ефир, отправени от депутата Антон Тодоров към журналиста Виктор Николаев (Нова телевизия).

В последния ден на Световната среща бе връчена наградата на Националния дарителски фонд “13 века България” за принос на българските медии в разпространението на българската култура в чужбина. Носител на тазгодишната награда е вестник и радиопрограма “Български хоризонти” от Канада. Призът и грамотата бяха връчени на главния редактор на медията Максим Божилов от изпълнителния директор на НДФ „13 века България“ Митко Тодоров.

По време на закриването на 13-тата Световна среща на българските медии генералният директор на БТА Максим Минчев заяви, че ще се положат всички усилия да продължи организирането на това ежегодно събитие, защото то остава единственият форум, който събира и обединява гилдията.

Мария Захариева

Изпълнителният директор на НДФ „13 века България“ Митко Тодоров връчва наградата на Максим Божилов – главен редактор на „Български хоризонти“

Снимки: Мария Захариева

Подвигът на конницата на генерал Колев и руският потрес във военните разкази на Йовков

100 години от смъртта на генерал Колев

Ген. Колев с любимия си кон Пирин

На 1 септември 1916 година България влиза във война с Румъния, за да си върне коварно заграбената през 1913 година Добруджа с изстрадалото под румънски гнет българско население. Румънската армия превъзхожда по численост и по брой на оръдия българската. Румънците разполагат със 120 хиляди души и 280 оръдия срещу 70-хилядната Трета българска армия с 220 оръдия. На румънска страна срещу България воюва и „освободителката" Русия, включени са и сръбски части. В тази неравна битка се отличава конницата на генерал Колев. „Не конница – морски/ вълни побеснели…" пише за нея възторжено народният поет Иван Вазов.

Първи победи

Още на 2 -ри септември командваната от генерал Колев Първа конна дивизия атакува Курт Бунар (дн. Тервел) и за няма и три часа румънската отбрана е разбита. 160 румънци са пленени, десетки са убити, а останалите се спасяват в паническо бягство. Многочислена румънска дивизия поема към Тутракан като спира в селата Кочмар и Карапелит, където издевателства жестоко над българското население. Румънците, уверени – поради своята многочисленост, не се страхуват от малобройните български сили. Обаче... внезапно ги връхлита конницата на генерал Колев.

Българският писател Йордан Йовков, офицер и военен кореспондент, описва тази битка в разказа си „Триумф":

„Конната дивизия настъпваше. Както древните армии имаха след себе си тежко въоръжени хоплити, така и тя имаше своя стабилен център: това бяха спешените ескадрони, картечните взводове, колоездачните роти, конните батареи и малки пехотни отделения. Боят се започна от тях - стремителна атака, в която се чувстваше вещината на стари майстори. Запяха картечниците, зареваха тежките басове на топовете. Румънските линии не удържаха…

Високи облаци от прах, които се местеха като грамадни смерчове, глух тътнеж от хиляди копита, светкавици на сабли и ура, страховито, високо и бурно. Отделните карета на румънските роти, които бавно се оттегляха през стърнищата, бяха прегазени: ония, които бяха тръгнали да се бият, стояха на колене, ръцете, които преди малко държаха пушки, дигаха се молитвено и покорно. Авангардът беше отрязан и заобиколен.

Други ескадрони все тъй стремително и бясно атакуваха главните сили при Карапелит. Битката беше колкото кратка, толкоз и кръвопролитна. Из широкото поле, като вълните на море, се разляха редиците на конниците, идеше смътна врява, пушечни залпове и топовни гърмежи, в бесен галоп препускаха коне без ездачи и цвилеха. Далеч на изток по самата линия на хоризонта, оттатък Карапелит, се показаха черните силуети на многобройна тълпа, пръсната в грамадно ветрило. Те бяха останките на румънската бригада - тия изплашени беглеци, които съдбата сякаш нарочно пощадява, за да останат по-неизличими следите на паниката."

При Кочмар и Карапелит с изненадващата атака на Конната дивизия са унищожени 10- кратно по-многобройни румънски части. На бойното поле остават стотици убити, пленени са 700 долни чинове и 9 офицери, множество оръжие.

Паниката е толкова голяма, че румънците панически освобождават Добрич и българските войски на ген. Кантарджиев навлизат в града,

Ген. Колев (вторият отдясно на ляво на първи ред) с кавалерийски шинел, до него - ген. Никола Жеков и княз Борис пред театъра в Букурещ по време на Първата световна война

посрещнати с радост от жителите му. Радостта обаче е краткотрайна. Докато голяма част от българската армия е ангажирана в боевете край Тутракан, към освободения Добрич се отправят многочислени руски и сръбски сили, командвани от руския генерал Зайончковски.

Казашката лава

В разказа си „При езерото Туркойа" българският писател Йордан Йовков описва едно от сраженията на българската пехота с руснаците – т.нар. „казашка лава", едно много жестоко нападение с нечовешка ярост, пред което българите – за разлика от всички други, не се паникьосват, не се предават, а устояват стоически прилепени към земята. И когато конете на казаците минават над тях, те се изправят...

„За тоя род атака русите си имат особен термин. Наричат я лава. Какво нещо е тая казашка лава? В общите си черти това е обикновена конна атака: отпред с линията на развърнатите ескадрони, зад тях следват други, сгъстени. Ако има нещо особено, то иде вече от темперамента на хората, от традиционните привички, които не могат да се обуздаят от никакви правила и устави. Един-единствен закон остава: главоломното и светкавично нахвърляне, лудо и бясно препускане, нечовешката ярост, която забравя опасностите, опиянението, което не вижда пречките, нито иска да знае за тях.

Вълните на живата лава заляха тая част на позицията и преминаха над нея.

Какво станаха войниците, които секунда по-рано още стреляха, никой от които не се помръдна, не отстъпи, не се премести, ни встрани, ни назад? Пронизани ли бяха от дългите пики? Стъпкани ли бяха под копитата на разярените коне? Миг-два всички напрегнато гледат натам. Нищо не се вижда, позицията е безлюдна.

И ето, като че из самата земя наизскачват черни фигури, тантурести и тежки в широките си шинели, затичват се, някои прикляквят на колене, някои остават прави, но всички стрелят отново - сега в гърба на конниците, които в инерцията на лудия си бяг бяха преминали вече и губеха възможност да се обърнат и запазят.

„Молодци! - разказваше по тоя случай Рибаленко. - Молодци! Нищо подобно не бяхме виждали. Вред другаде, щом ги наближехме, всички хвърляха пушките и дигаха ръце. А тия - прилепили се като заковани в земята и после - стрелят те в гърба...

Атаката, разнебитена от по-рано още, пропадаше съвсем. Някои ескадрони вече се връщаха, ония, които бяха преминали отсам, също се повърнаха назад и вдясно, преминаха още веднъж над позицията и продължиха да отстъпват. Стрелбата продължаваше, над разпилените из полето конници се пукаха шрапнели. Спасяваше се вече кой както можеше."

Но това е по-късно. Да се върнем към Добрич и боевете на 5, 6 и 7 септември, когато само за няколко часа българските победители се превръщат в отбранители и положението е критическо, защото падне ли Добрич, пада и Варна.

Имперските щения на Русия

За повечето от българските офицери и политици антибългарската политика на Русия става ясна още по време на Съединението и последвалите го събития с отвличането и детронацията на княз Александър Батенберг. Сега обаче, когато не са минали и 40 години след Освобождението на България, истинските цели на имперската политика на Русия стават известни и на целия български народ. И дори русофил като Иван Вазов разгневено възкликва в стихотворението си „На руските воини":

„О, руси, о, братя славянски,
защо сте вий тука? Защо сте
дошли на полята балкански
немили, неканени гости?"

Наивното русофилство на хора, неопитни в политиката, е попиляно от суровата реалност. Защо обаче Русия помага на Румъния в нейната пладнешка кражба на заселената само с българи Южна Добруджа? От „братски чувства" ли? Не, разбира се! Русия неотклонно се стреми към завладяването на Проливите.

Генерал Зайончковски неслучайно не откликва на молбите на румънците да изпрати подкрепление в Тутракан, защото целта на Русия е, докато румънците ангажират Трета българска армия в боевете при Тутракан, руските войски да настъпят към Добрич, оттам към Варна, Бургас и Цариград.

Докато румънците, както пише командващият българските войски в боевете за Добрич генерал Тодор Кантарджиев, нямат интерес да водят завоевателна война срещу България, от която се страхуват, а само да запазят заграбената преди

Конната дизия на генерал Иван Колев в поход

Щабът на дивизията на ген. Колев

три години българска Добруджа, то не така стои въпросът за Русия:
„А русите, обратно, имаха интерес да се води срещу България настъпителна война, за да постигнат завета на Екатерина Велика - завладяването ключа на Близкия Изток и на моретата на Изток - Цариград. Това желание явно личи от заповедта до 61 дивизия, номер 608: „Ние стъпваме на края на започнатото от времето на Екатерина Велика дело... ние ще отидем по пътя, който са вървели някога Румянцев, Суворов, Кутузов и Дибич... Ще се бием на полетата на Добруджа или България, където ни се попадне да влезем.“ (Вж „Добришката епопея“, стр. 154)

Румънско-руски съюзнически отношения
Какви са били обаче отношенията между съюзниците руси и румънци личи от цитирания от майор П. Пеев документ на очевидец, описал удивлението, с което българската армия наблюдава паническото бягство на румънците, пресрещнати от идващите руски казаци, които ги налагат със саби и камшици в опит да спрат бягството им:
„Най-грозното беше, че срещу тях зад гребена се зададоха вериги от казаци, които със сабите или с камшици биеха беглеците и се силеха да ги задържат и да ги върнат на позициите им. Колкото чудно, толкова и смешно беше човек да гледа такива отношения между съюзни войски.“

Офицерът-очевидец продължава:
„Румъните бягат, казаците ги връщат с бой, но ... нашата артилерия тури край на спора - няколко снаряди паднаха всред група казаци и румъни - обърна в бягство едните и другите и картината стана още по-смешна, тъй като всред тълпата казаците бягаха първи…“.

Отбраната на Добрич
Разказът „Българка“, един от военните разкази на Йовков, който пресъздава битката за Добрич и самоотверженатa помощ на местното население, е публикуван за първи път във в. „Военни известия” от 19 октомври 1916 г.
„Сражението ставаше близо до града. Разнесе се слух, че неприятелските войски са много и силно напират. Тогава и стари, и млади, и жени, и деца, всички се втурнаха да помагат, кой с каквото може. Изпразваха се здания за болници, нареждаха се легла, събираха се цели купища долни дрехи. Луксозни файтони сновяха непрекъснато по шосето и пренасяха ранени, кервани с каруци отнасяха сандъци с гранати и патрони. Вода носеха със саки, но те не успяваха да насмогват. Към пладне слънцето припече и стана горещо. Полето около позициите беше безводно и сухо, като пустиня. А с какво можеха да се сравнят няколко глътки вода, които ще разквасят засъхналите устни на тия, които изнемогваха от умора и жега! Упорито и тайнствено се мълвеше още, че от непрекъснатата стрелба топовете и картечниците тъй се нагорещили, че ако не се охладят… И ония, които се връщаха, още отдалеч викаха: „Вода! Вода носете по-скоро!“
Зазвънтяха бакъри по кладенци и чешми. И ето, многобройна тълпа, като голяма и странна процесия, се заточи от града към полето: едноконни саки, каруци с всевъзможни каци, жени с кобилици, деца със стомни в ръце. Всички тия хора бързаха, подканяха се един други и върху всяко лице стоеше тревога и най-нежна грижа.“
За драматичните мигове от отбраната на Добрич, спасен от генерал Колев, който на своя глава решава да се притече с конницата си на притиснатите от мощно руско настъпление български защитници, разказва в спомените си полковник Георги Малчев:
„В това време 35-и пехотен полк се намираше в едно ужасно положение: с открит ляв фланг и със силно оредели вериги от големите загуби, без никакъв резерв, срещу настъпващите няколко редици вериги, една след друга. Пред това положение командирът на полка ми каза: „За победа няма никаква надежда, но и отстъпление вече е почти невъзможно Тук поне геройски ще се мре.“
Изобщо, превъзходството на противника се рисуваше като на длан и всички виждахме как той спокойно ни обхожда все повече и повече… Войници и офицери, всеки бе в състояние да прецени какво ще стане, щом противникът успее да проникне в тила ни, да прекъсне съобщенията ни със страната и да се насочи към Варна. Не само че пленяването ни и избиването ни беше неминуемо, понеже не разполагахме с резерви, но и Тутраканският успех би бил без значение за изхода на войната.
При това видимо безизходно за нас положение, направи ми впечатление, че намиращите се пред дружината противникови части по едно време спряха настъплението… Помислих, че е това е една маневра от тяхна страна, за да дадат възмож-

ност на частите им да завършат своя обход. Малко след това обаче забелязахме, че и тези части последователно спряха настъплението си, а намиращите се пред фронта ни започнаха бавно да отстъпват, постепенно да засилват бързината на отстъпването, докато най-сетне то се обърна в безпорядъчно отстъпление – превърна се в бягство, със захвърляне на оръжие, снаряжение и пр. Същото направиха и намиращите се по фланговите ни противникови части.
Докато недоумявахме, зърнах откъм левия ни фланг, че препуска право към мен български конник, яхнал едно малко конче. Докато се опомня, този напет храбрец скочи от кончето си и ми рапортува: „Г-н подполковник! Много здраве от генерал Колев! Дръжте се! Той разплака мама им – удари ги във фланг и в тил."
Този ценен поздрав се чу от войниците и едно бурно и нескончаемо „ура" съпроводи отстъплението на русите и сръбската бригада и отекна по цялата позиция около Добрич понеже вестта – спасителната вест - в миг се предаде по целия фронт и тил, като по радио.
Тази сцена се разигра на 7 септември." (Вж Цочо Билярски, съставител. Генерал Иван Колев, добруджанският герой, сборник. Изд. Анико, София, 2008 г., стр.318-319).
Връщайки се отново към военните разкази на Йордан Йовков, нарочно пренебрегвани в годините на комунистическия режим, не може да не спомена описанието на битката, която води славната конница на генерал Колев при Мустафа ачи:
„Нов ординарец пристигна. Конят му беше цял във вода, разпален и заморен. Войникът развълнувано донася: „Господин генерал, на триста крачки са до батареята!" Генералът погледна назад: в слабия здрач, като черни пипала, спущаха се и пълзяха колони. Идеха подкрепленията, но тъй бавно и незабелязано, както се движи всяка пехота. Изгубената минута можеше да струва скъпо. И генералът отсечено и твърдо заповядва: „Дивизията в атака!"
Спокойната маса на конните полкове изведнъж се раздвижи. И сега,

Иван Колев (1863-1917)

в тая тревожна и мрачна вечер, настъпи зрелище, което сякаш не беше действителност!
Разгънати в боен ред, тия полкове имаха фронт повече от два километра. Рядко може да се види нещо по-импозантно и по-страховито от движението на такава голяма конна маса. Редиците пълзяха и се преливаха, като тъмна лава, буйно се мятаха и пръхтяха конете, припламваха кръстосаните блясъци на саблите и сред тежкия и многогласен шум мерно се отсичаше глухият тропот на хилядите копита. Стълпове от прах, като мътна завеса, съединиха земята с облачното небе. Беше тъмно вече, навсякъде се сипеха шрапнели и грееха в мрака, като ракети. Но нищо не спираше устрема на конната маса и в тъмния хаос на движението и огнените взривове, в които вреше цялото поле, сякаш избухваха изпод копитата на бясно препускащите коне. Отделиха се няколко ескадрона и по-бързо и по-стремително полетяха пред всички, преминаха покрай батареята, сляха своето ура с урата на нейните защитници и превалиха оттатък хълма."

„Че българските войски ще сложат оръжието си пред тях, ще ги пуснат да навлязат в България с песни и музика…"
В книгата си „Добришката епопея" генерал Кантарджиев пише:
„Русите са били напълно уверени, че ще осъществят заветната си историческа мечта като са били разчитали не само на числеността надмощие на бойните си сили над нашето такова, но още и, главно, на легендата, че българските войски ще сложат оръжието си пред тях, ще ги пуснат да навлязат в България с песни и музика!"
Криви им излизат сметките на „братушките" обаче. Бесарабският българин генерал Колев държи слово пред своята конница:
"Кавалеристи, Бог ми е свидетел, че съм признателен на Русия, задето ни освободи. Но какво търсят сега казаците в нашата Добруджа? Ще ги бием и прогоним както всеки враг, който пречи за обединението на България!"
Победите на генерал Колев имат обаче жестока цена. Отказал да спи в предвидените за офицерите по-добри условия, той споделя несгодите на своите войници и спи на полето с тях, а често и не спи с дни. Стресът, влагата, студът разклащат желязното му здраве и на 29 юли 1917 година той умира от туберкулоза във Виена. Стогодишнината от смъртта му почти не бе отбелязана в българските медии. И това не е чудно.
След съветската окупация на България през 1944 година за десетилетия бе наложена забрава и забрана не само на спомените и документите, изобличаващи антибългарската политика на Русия, но дори художествената литература бе старателно прочистена и цели поколения българи не знаеха нищо за славните победи на конницата на генерал Колев.
Днес все още не са възстановени паметните плочи пред НДК с имената на загиналите българи във войните за национално обединение. А тези плочи са свидетелство не само за героизма, себеотрицанието и патриотизма, но и за единството на българската нация. Изписаните имена на загиналите за своята родина български войници и офицери са християнски, еврейски и мюсюлмански – защото българи, евреи и турци заедно бранеха общата си родина България и загинаха за нейното обединение.

Даниела Горчева

Снимки: архив

160 години от рождението на художника Ото Хорейши

(1857–1937)

Художникът Ото Хорейши е част от многобройната плеяда „български чехи“, избрали за своя втора родина новоосвободената българска държава и допринесли за нейната модернизация.

Жизнен път

Чешкият художник Ото Хорейши се ражда на 10 август 1857 г. в лесничейството на село Модржейовице (град Раковник, тогава в пределите на Австрийската империя) в многодетното семейство на чешкия лесничей Ян Хорейши. Малкият Ото израства сред красивата чешка природа, която събужда у него интерес към животинското царство. Затова още като малък той прави първите си опити да я възпроизведе в своите детски рисунки, които привличат вниманието на неговите учители както в началното училище, така и в гимназията на град Раковник. По време на следването си в Пражката художествена академия Ото Хорейши се запознава с проф. А. Пхота, виден представител на романтичното направление в живописта и един от основоположниците на ранната чешка живопис. Именно под негово влияние младежът се оформя като майстор на натюрморта.

След дипломирането си Ото Хорейши свързва останалата част от живота си с новоосвободената българска държава. Тя се превръща в негова втора родина, тук се раждат четирите му сина, а двама от тях участват в Първата световна война. Съществуват даже предположения, че той е взел участие в Руско-турската освободителна война като доброволец.

През есента на 1882 г. Ото Хорейши е назначен за учител по рисуване във Великотърновската мъжка гимназия „Св. Кирил“. С цел по-доброто усвояване на преподавания от него учебен материал, Ото Хорейши издава тетрадки по краснопис и учебника „Перспективно изображение на равнините и пространствените твари по модели за мъжките и девическите гимназии“ (1895), смятан за един от първите учебници от този вид, издавани в България.

По време на живота си в старопрестолния град Ото Хорейши става един от 53-мата членове на местното читалище „Надежда“ и рисува първата завеса на театралната сцена, която се намира в сградата на читалището. Затова с право той е смятан за един от създателите на българската академична декорация. Днес на фасадата на някогашното читалище има поставена паметна плоча с неговото име.

Ото Хорейши на 70 г. Юбилеен сборник на чехословашката колония в България:1868-1928, София,1929

Ото Хорейши работи в старата българска столица до 1896 г., след което се премества в Казанлъшкото педагогическо училище. През 1901 г. той приема предложението за учител в Първа софийска мъжка гимназия и едновременно с това започва да преподава краснопис и перспектива в Рисувалното училище (днешната Художествена академия). Още като учител в Казанлъшкото педагогическо училище и по-късно в Рисувалното художествено училище в София, Ото Хорейши се заема с подготовката на учителски кадри. През 1905 г. Министерството на народното просвещение му поверява провеждането на няколкомесечен курс за учители по рисуване от основните училища, където Хорейши споделя своя преподавателски опит и често пъти дава съвети как да бъде подреден учебният материал. За кратко време той успява да обучи около 90 души.

В столицата Ото Хорейши се включва активно в живота на чешката колония в града. Става член, а впоследствие и председател на дружество „Чех“, участва в богатата му културна дейност, в организирането на концерти на чешки музиканти и артисти.

След 30 години педагогическа дейност, Ото Хорейши се пенсионира през 1912 г. През следващите години до края на живота си той работи като секретар на Българо-чехословашкото дружество за захарна индустрия в Горна Оряховица и изпълнява длъжността инспектор в тамошното чехословашко училище. Умира на 2. 2. 1937 г.

За големите се заслуги като педагог, художник и за приноса си в развитието на българо-чешките културни отношения, Ото Хорейши е награден с редица ордени: “Народен орден за граждански заслуги“ (1892), „Сребърен медал за заслуга в просветното дело“ (1893),“Бронзов кръст за гражданска заслуга (1908), „Офицерски кръст на народния орден за гражданска заслуга“ (1912), „Офицерски кръст на народния орден „Св.Александър“ (1932), Чехословашки орден „Белият лъв“ (1932).

Творчество

От богатото творчество на художника са известни над 80 художествени творби. Това са предимно пейзажи, картини с битово или историческо съдържание, портрети, плакати и декори. В картините му преобладава натюрмортът, който Ото Хорейши налага като самостоятелен вид

Ото Хорейши, „Паметник на загиналите български въстаници в Дряновския манастир", „Златна Прага", год. II, бр. 43, 23.10.1885

живопис. Някои български изкуствоведи го определят като първия художник на мъртвата природа в България.

Голяма част от творбите на Ото Хорейши са отражение на събитията в България от края на XIX век, на които той е пряк свидетел – Освобождението на България и Съединението на Княжество България с Източна Румелия (1885). Вдъхновен от подвига на руските войници през 1877–1878 г., Ото Хорейши им посвещава цикъла картини „Руска бойна слава", сред които „Паметник на върха Св. Никола", „Руски гробища на Шипка".

Преди около 40 години българската изкуствоведка Вера Динова-Русева (1924 – 2011), завършила пражката Академия на изкуствата, попада случайно на няколко негови неизвестни до този момент и за съжаление недовършени творби на художника, рисувани с маслени бои, молив и въглен и съхранявани в неговия архив. Те са посветени на борбите на българите за национално освобождение през втората половина на XIX век - „Български въстаници от 1876 г.", „Български въстаник", „Този, който падне в бой за свобода" (вероятно вдъхновение от известното Ботево стихотворение), „Посрещане на руските войски във Велико Търново" и „Съединението на България" (цит. по сп. „Изкуство", 1976 г.).

Най-голям е броят на творбите на художника с историческа тематика. По време на живота си във Велико Търново Ото Хорейши рисува запазените останки от търновския дворец, крепостните стени на Царевец, възрожденската архитектура, стенописи от търновските църкви – "Балдуиновата кула", „Старата търновска митрополия" и др. Наред с това, той пътува из околните селища и прави художествени скици, по които покъсно са построени историческите паметници в Севлиево и Дряновския манастир. Част от илюстрациите му са поместени в популярното чешко литературно списание „Zlatá Praha" („Паметник на загиналите български въстаници в Дряновския манастир", „Развалините на турска джамия в Търново", „На стража на възвишението край Янтра").

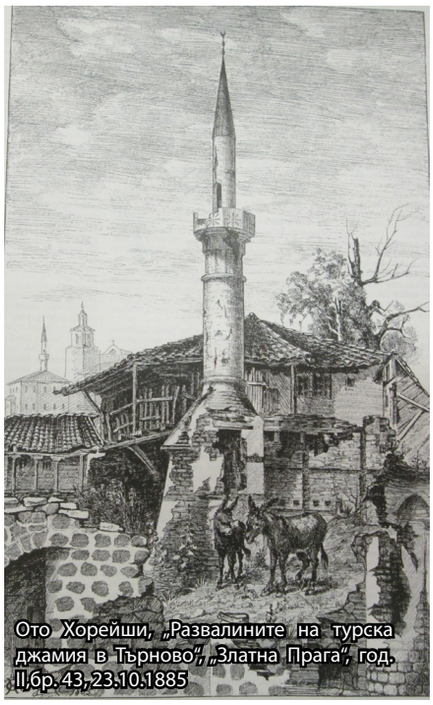
Ото Хорейши, „Развалините на турска джамия в Търново", „Златна Прага", год. II, бр. 43, 23.10.1885

Сред картините на Ото Хорейши се срещат и такива с ловна и битова тематика или посветени на българската природа („Из Казанлъшката долина", „Заснежена Витоша"). Художникът много точно е успял да „улови" и след това да възпроизведе най-характерните черти на българския бит. Единадесет от картините му са закупени от неговия сънародник инж. Рудолф Пицка, директор на дружеството за захарна индустрия в Горна Оряховица. Редица картини на Ото Хорейши са излагани на изложби в София и Прага (1926), както и в родното му място Раковник (1933).

Ото Хорейши, „На стража край възвишението над Янтра", „Златна Прага", год. II, бр. 43, 23.10.1885

д-р Красимира Мархолева
по материали от НБКМ в София

Репродукциите са от книжния фонд на Народния музей – Напръстков музей за азиатска, африканска и американска култура.

Иван Милев

(1897-1927)

120 години от рождението и 90 години от смъртта на художника

Животът на Иван Милев обхваща само 3 десетилетия, но краткият му и силно интензивен творчески път оставя светла диря в българското изобразително изкуство със своята изключителна оригиналност, необикновеност и мистицизъм. Художникът, наричан българският Густав Климт, е може би най-интересният представител на българския модернизъм от 20-те години на 20 век.

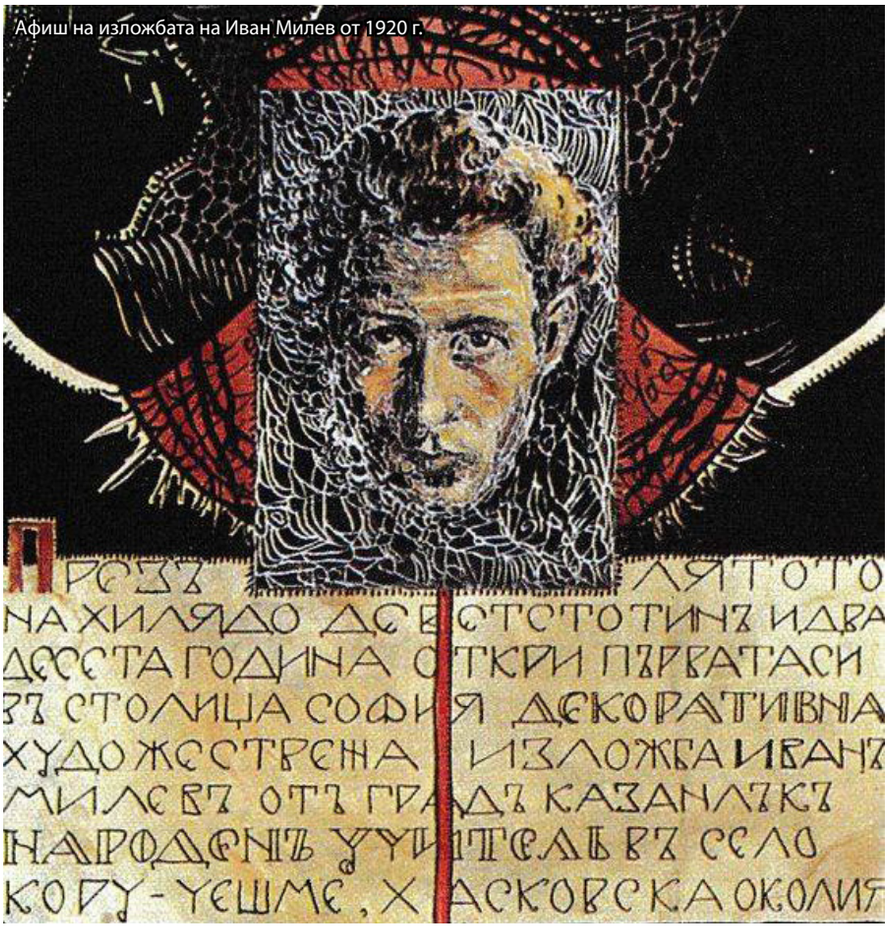
Афиш на изложбата на Иван Милев от 1920 г.

Иван Милев е роден на 19 февруари 1897 г. в семейството на Милю Лалев. Според някои сведения се е появил на този свят в овчарска колиба до Казанлък, според други - в село Шипка. Израства в крайна бедност, като детството му минава сред красотите на Розовата долина. Малкият Иван обича да рисува, но има и изявен литературен талант. Едва 16-годишен той открива първата си самостоятелна изложба в Габрово. Иван Милев учи в Казанлъшкото педагогическо училище. През 1916 г. е мобилизиран в Пехотната казарма в София и е зачислен като военен художник в щаба на Въздухоплавателната дружина. Следващата година Иван Милев е войник на Северния фронт по време на Първата световна война. Докато е в отпуск, открива самостоятелна изложба в Казанлък. По това време младият художник създава серия дунавски и казанлъшки пейзажи, както и декори за читалище „Искра“ в Казанлък. На 14 май 1918 г. той пише в дневника си: *„Още се води война изтребителна. Това беззащитно човечество! Самоизтреблението покри поля и долини с кърви, обрече на страдание и ужаси толкова сироти и опожари техните колиби...“* Самият Милев преживява тежко ужасите на войната и започва да заеква, защото близо до него пада граната.

След като се дипломира в Казанлъшкото педагогическо училище, бъдещият художник работи като учител в с. Горски извор, Хасковска област (1919) с цел да събере средства за следването си в Художествената академия. Там неговата романтична душа „се потапя“ в мистичния свят на българските легенди и приказки, които се превръщат в богат извор за сюжети на картините му. Именно в Родопите му хрумва идеята да нарисува цикъла картини “От Балкана до Бяло море”.

През пролетта и лятото на 1920 г. Иван Милев организира свои изложби в Хасково, в Габрово и в павилиона на Борисовата градина в София. Оттогава датира известният му плакат с автопортрет. Положителни критики за изложбата му в София пишат композиторът Любомир Пипков и поетът Гео Милев.

През есента на 1920 г. младият художник полага успешно изпити в Художествената академия в София. Отначало следва общия курс на Академията, но през 1922 г. се премества в Декоративния отдел при проф. Стефан Баджов.

Мизерията преследва художника през цялото му следване. *“Беше накачил по стените рисунки, шарени като яйца. Баща му и майка му… искали да го правят овчар, но от овчарлъка му остана само овчият кожух, носеше го из София с вълната навън“* - си спомня за Иван Милев поетът Ламар. *„Някои, като го виждаха така облечен, отдаваха го на декадентските му увлечения. Двамата с Гео Милев идваха често в моята квартира да пият вермут, идваха и с Илия Бешков, с когото живееха в една стая на бул. “Фердинанд”. Беше празна стая, нямаше дори маса и работеха върху пръстения под.”* Милев е готов да умре от глад, но отказва да продава картините си, които са му единстве-

ната радост в живота. В дневника си художникът пише: *„Хората в днешно време грабят труда и душата на художника и той остава пак беден. Беден мечтател за онова, което е непостижимо за него."*

За тежкото му битие като студент си спомня и Иван Мирчев : *„В София Милев бе взел под наем една ръчна двуколка и продаваше зарзават из крайните улици на града. Помня, че главната му храна беше хляб и чай. И това всеки ден. Беше се превърнал в живи мощи. Трябва на всяка цена да стана художник, ако ще би да загина от глад – говореше той глухо като на себе си."*

По време на обучението си даровитият художник прави три изложби. Третата му изложба е в „Тръпковата галерия", София (1923). Същата година дебютира като сценограф в „Театър-Студия" на Исак Даниел („Възнесение на Ханеле" от Герхарт Хауптман и „Вечеря на гаврите" от Сем Бенели). През август 1923 г. посещава със състудентите си Цариград, Атина, Корфу, Неапол, Рим, Флоренция и Венеция.

Следващата година Иван Милев започва работа в Народния театър, където с художника Иван Пенков работи върху постановките „Тоз, който получава плесници" на Леонид Андреев и „Принцеса Турандот" на Карло Гоци.

Същевременно Иван Милев сътрудничи на в. „Червен смях" (1919-1923) и в. „Развигор" като карикатурист и илюстратор. През 1922 г. рисува корици на книгите на Владимир Полянов, Светослав Минков, Ламар, Едгар Алън По и др., илюстрира вестници и списания. Автор е на стенописи на частни домове, някои от които са запазени и до днес.

На 29 юни 1925 г. завършва специалност „Декорация" с пълно отличие. Дипломната му композиция е „Париж". Същата година за творбата си „Крали Марко" получава премия от Министерството на народното просвещение. Веднага след това заминава за Виена, където лекува крехкото си здраве.

Един от най-щастливите моменти в живота му е женитбата му с талантливата оперна певица Екатерина (Катя) Наумова през 1925 г. и раждането на единствената им дъщеря Мария (1926). Катя се отказва от кариерата си на оперна певица и става негов меценат. Тя е и прототип на голяма част от образите в картините му.

През 1925 г. Иван Милев участва заедно с Васил Вичев в конкурса за паметника на връх Шипка. Техният общ проект е класиран на второ място. През пролетта на 1926 г. Милев е приет в дружество „Родно изкуство" и през април и май същата година участва в изложбата с творбите си „Божа майка" и „Светогорска легенда".

Изглежда, че съдбата става все по-благосклонна към талантливия млад художник. През декември 1925 година обаче Иван Милев заболява от инфлуенца (испански грип), измъченото му от материални лишения тяло не успява да се пребори с болестта и художникът умира на 25 януари 1927 г., ненавършил 30 години. Точно зтози ден получава покана да уреди изложба на картините си в Дрезден.

Злощастна е и съдбата на около 30 картини от последния период на живота му, които изчезват безследно. През 1941 г. те са предадени от съпругата и дъщерята на Иван Милев в трезора на Търговска банка за съхранение. Когато през 1956 г. Екатерина и Мария Милеви искат да ги вземат и да направят изложба по случай 60-годишнината на художника, разбират, че картините вече ги няма в трансформираната в БНБ банка. Те остават в неизвестност и до днес. Сведения за тях черпим само от монографията на Евдокия Филова, излязла през 1939 г.

Една много точна характеристика на творчеството на самобитния български художник дава проф. Марин Добрев: *„Успял да обхване както никой друг родното, усетил чудодейната ритмика на старите предания и песни, проникнал в трепета на безименните иконописци и марангози, в звучността на причудливата форма на орнаменти и шевици, Иван Милев с езическа страст търси корена на тяхната благочестивост. С тревожно безпокойство са обсебени неговите мадони, овчари и гъдулари. Сватбата, годежът, танцът и жътвата като стари, прастари, уморени от времето ритуали, с бавно провлачено движение добиват своите очертания чрез вълшебната звучност на цветовете. Всички те водят Иван Милев, като в състояние на транс, към приказните видения, вселили се в тревогата на реалното. Той сам създава легенди, безмълвни като надеждата".*

По случай 120 години от рождението на художника през юли в Софийска градска художествена галерия бе открита юбилейната изложба „Посоки". Изложбата съдържа картини от фонда на художествените галерии в Казанлък, Сливен, Стара Загора, Монтана, Габрово, Русе, Националната галерия – София, Националната художествена академия, Софийската градска художествена галерия, Националния литературен музей и редица частни колекции. Юбилейната изложба „Посоки" бе експонирана тази есен в Казанлък и Стара Загора.

Мария Захариева

Иван Милев, „Отчаяние", 1923 г.

Снимки: архив

Арбанаси

Архитектурният резерват Арбанаси е разположен в непосредствена близост до старата българска столица Велико Търново, върху Арбанашкото плато, откъдето се разкрива великолепна панорамна гледка към хълмовете Царевец и Трапезица. Каменните къщи на селището, напомнящи крепости, са съхранили уникални образци на възрожденската архитектура. 36 от тях са обявени за национални паметници на културата. Арбанаси е включен в списъка на ЮНЕСКО за световното културно наследство.

Арбанаси е включен в списъка на ЮНЕСКО за световното културно наследство

История на селището

Смята се, че Арбанаси е съществувало по време на Второто българско царство и е служело като лятна резиденция на болярите. Местна легенда разказва, че тук търновските царе секли своите монети. След победата на българския цар Иван Асен II при Клокотница през 1230 г., днешна Албания (наричана тогава от българите Арбанашката земя) става част от българската държава. Тук идват много преселници от новите територии, които дават името на селището – Арбанаси. Според Георги Раковски, по искане на своята красива съпруга, гръцката принцеса Ирина Комнин (дъщеря на пленения епирски владетел Теодор Комнин), цар Иван Асен II заселва в Арбанаси няколко гръцки семейства, за да може съпругата му да слуша родния си език и да общува със свои сънародници.

Смята се, че името Арбанаси произлиза от думите „арба“ (каруца) и „нас“ (хора). По време на османското владичество селището е наричано Арнауткьой или „Албанското село“, защото по разкази на местното население още през XV век тук османците заселват пленени албански бунтовници от войската на албанския военачалник Георги Кастриоти-Скендербег. Според друг разказ български и албански търговци на добитък от Южна Албания, Епир и Костурско, пътувайки из Влашко и по Дунав, стигат дотук и се заселват в този край.

Най-ранният писмен документ за Арбанаси е ферманът на султан Сюлейман Великолепни от 1538 г., с който подарява земите на днешните селища Арбанаси, Лясковец, Горна и Долна Оряховица на своя зет и велик везир на Османската империя Рустем паша. За Арбанаси споменава в края на XVI в. и дубровнишкият търговец Павел Джорджич в своите писма до трансилванския владетел Зигмунд Батори. Приблизително по това време местното население е натоварено със задължението да охранява местния проход, срещу което получава данъчни облекчения и правото да носи оръжие. Така Арбанаси постепенно се развива като голямо занаятчийско и търговско селище със заможно население от различни националности – българи, албанци и гърци. Тук се развиват занаятите медникарство и златарство. Местните търговци въртели оживена търговия със съседните държави (Унгария, Влашко, Полша, Русия), някои от тях пътували чак до Персия и Индия. Те продавали добитък, месо, кожи и внасяли коприна, кадифе, подправки. За големия икономически разцвет на селището свидетелстват както огромните и непристъпни като крепости къщи, така и 5-те църкви и 2-та манастира, които съществуват и до днес. От това време датира и уличната регулация на селището, както и двете каменни чешми (Коконската и Пазарската). Неслучайно в средата на XVII век софийският католишки епископ Петър Богдан Бакшев описва селището като голям град с около 1000 къщи. Краят на икономическия разцвет на Арбанаси идва през втората половина на XVIII и началото на XIX в. с опустошителните кърджалийски нападения – селото неколкократно е ограбвано и опожарявано. Това принуждава много търговци да се изселят в съседните държави. В началото на XIX в. тук започват да се заселват българи от Еленския и Тревненския балкан. Макар че по това време е разпространена гръкоманията, това не оказва влияние върху националното съзнание на местното население, което запазва българския си дух. Например българската възрожденска фамилия Кърджиеви води началото си от Арбанаси – става дума за братята Георги и Тома Кърджиеви, първият от които е книжовник, а вторият революционер. Селището е родно място и на Иларион Драгостинов, член на БРЦК и един от апостолите на Априлското въстание.

Арбанашката къща

През XVIII век един от местните свещеници описва арбанашката

Арбанашка къща

къща по следния начин: „Къщите са каменни, оградени с високи дувари. Всяка отделно изглежда като манастир.“ Погледнати отвън, със своите внушителни размери, повечето от тях наподобяват крепости. Те са устроени така, че в тях човек е можел да живее дълго време, без да излиза. Дворът е обширен, ограден с високи каменни зидове. В арбанашката къща се е влизало през голяма и висока порта, направена от дъбово дърво и с каменни колони. Приземната част е изградена задължително от камък. В нея се намират изби с вино, складове за храна и за търговските изделия, помещения за добитъка. Първият етаж, където семейството е живеело, е изграден от камък или дърво. Той е висок около 3 м, с просторни стаи (около 30 кв. м) с много прозорци. Отоплението е ставало със зидани печки. Вратите и таваните са били богато украсени с дърворезба. Във всяка къща е имало скривалище, защото тогава (XVI-XVIII) времената са били неспокойни и местното население е имало нужда от сигурност. Сред най-забележителните арбанашки къщи са Константцалиевата, Кандиларовата, Хаджиилиевата, къщата на Атанас Балкански и др.

Константцалиевата къща е една от най-големите и богато украсени къщи в Арбанаси. Тя се намира в централната част на селището, точно срещу една от двете старинни арбанашки чешми – Кокенската чешма (построена през XVIII в.), наречена на името на Кокона Султана. На лицевата си страна има каменен надпис на староарабски език: „Който я гледа и пие, ще му дойде светлина в очите и душата.“ Къщата е построена през XVII век. Смята се, че първоначално е принадлежала на големия арбанашки род Тафрили, от който произхожда и Кокона Султана, майката на видната дама от столичния хайлайф и съпруга на ген. Рачо Петров, Султана Рачо Петрова. По-късно къщата е купена от Атанас Константцалията, откъдето идва името ѝ. След земетресението през 1913 г. тя е разрушена, а малко след това възстановена. По времето на социализма къщата е национализирана и през 1958 г. е превърната в музей – създадената в нея етнографска експозиция пресъздава бита на тамошното население. В двора на къщата може да се влезе през голяма двукрила порта и друга, по-малка. Къщата е на два етажа – първият е от камък, а вторият е паянтов, без еркери и чардаци. Към втория етаж, където са живеели стопаните, водят две стълбища – представително и вътрешно, което е било използвано само от обитателите на дома. Изкачвайки се по представителното стълбище, посетителите се озовават във всекидневната, от която се стига до зимната спалня. В средата на етажа се намира столовата. В най-отдалечената част на етажа е разположена стаята на родилката, където тя, заедно с новороденото, прекарвала до 40-ия ден след раждането. В приземния етаж се намират стаите за прислугата, избите, складовете за стоки, скривалището и конюшнята.

Хаджиилиевата къща е известна още като Царската къща, защото в нея са отсядали цар Фердинанд и цар Борис III. По размери и вътрешна украса тя не отстъпва на Константцалиевата. Построена е през втората половина на XVII век и се намира близо до Пазарската чешма. Подобно на останалите арбанашки къщи, и тя прилича на здрава и непристъпна крепост и впечатлява с външния си облик, особено с дърворезбата по прозорците и с красиво декорираните тавани.

Друга забележителност и посещавано място в Арбанаси е *Етнографският комплекс „Българка“* (т. нар. къща Бранковани), една от най-старите

Архитектурният резерват Арбанаси

запазени постройки в района. Той се намира в непосредствена близост до църквата „Рождество Христово“ и Константалиевата къща. Комплексът привлича множество туристи и посетители не само със своята възрожденска архитектура, с богато украсените с дърворезба тавани и врати, но и с просторната си красива градина и обширен двор. Къщата има 350-годишна история – нейни собственици са били заможни и влиятелни хора, сред които и влашкият владетел Константин Бранковяну (1688-1714). След жестокото потушаване на Чипровското въстание той приютява във владенията си във Влашко български бежанци. През вековете къщата е служела за училище, болница за деца, нееднократно е посрещала монаси от светогорските манастири и е играла ролята на скривалище за бунтовници от българските въстания.
Днес част от къщите в Арбанаси са превърнати в хотели, които посрещат целогодишно български и чуждестранни туристи.

Християнските паметници
Наред с арбанашките къщи и чешми, в Арбанаси са запазени 5 църкви („Рождество Христово“, „Св. Архангели Михаил и Гавраил“, „Св. Георги“, „Св. Димитър“, „Св. Атанасий“) и два манастира („Св. Николай Мириклийски“ и „Св. Успение Богородично“).
Най-старата запазена църква в селището е *„Рождество Христово“,* в близост до която се намира параклисът *„Св. Йоан Кръстител.“* Построена е през XV век върху основата на по-стар храм, а през следващите столетия е пристроявана със средствата на богатите арбанашки търговци. Това е един от най-богато изографисаните храмове – вътрешните стени са изцяло покрити със стенописи от XVI и XVII век. Особен интерес представляват „Страшният съд“, „Колелото на живота“ и „Рождество Христово.“ Част от стенописите отразяват всекидневието на арбанашкия жител.
Църквата *„Св. Архангели Михаил и Гавраил“* е най-голямата от всички арбанашки църкви. Тя се намира в югоизточната част на селището. Построена е през XVI век. Археологическите проучвания показват, че на нейното място е имало по-стар храм от времето на Втората българска държава. Ктитор на църквата е семейството на арбанашкия търговец Хаджи Нику Култукли, чиито портрети са изографисани на една от вътрешните стени. Изписването на църквата е дело на зографи от Солун и Букурещ.
В близост до църквата *„Св. Архангели“*, почти в самия център на Арбанаси, се намира църквата *„Св. Димитър“,* издигната в началото на XVII век и изографисана непосредствено след това. Храмът *„Св. Георги“* е издигнат през XVI век, а най-старите стенописни пластове датират от 1661 г., които са реставрирани.
Най-малката църква в Арбанаси е „Св. Атанасий“, която се намира в североизточния край на селото. Тя е изградена и изографисана през XVII век.
В Арбанаси се намират и два манастира, основани по време на османското владичество, които и до днес са действащи. Девическият *„Св. Николай Мириклийски“* се намира в западния край на Арбанаси. Той възниква през втората половина на XVII век като енорийска църква. По време на едно голямо кърджалийско нападение над Арбанаси през 1798 г. храмът е ограбен и почти разрушен. След 10 години църквата е възстановена с дарения на местните жители, а през 1833 г. е превърната в манастир. През 60-те години на XIX век тук живеят около 30 монахини, които се занимават с тъкане и шиене. По време на Априлското въстание по поръчение на Матей Преображенски и поп Харитон те ушиват дрехи за въстаниците от Търновския революционен окръг.
„Успение Богородично“ е по-малкият от двата манастира. В първите десетилетия от османското владичество той е бил заможен. Манастирската църква е построена през 1680 г. Тя е ниска и продълговата сграда с две преддверия. В северната й част се намира параклисът „Св. Троица“, където се пази чудотворната икона „Св. Богородица Троеручица“.

Д-р Красимира Мархолева
/по материали от НБКМ, София/

Улица в Арбанаси

Снимки: Красимира Мархолева

Накратко

Григор Димитров се изкачи на трето място в световната ранглиста, благодарение на невероятното си представяне на финалите на АТП

през ноември в "О2 Арена"в Лондон, където победи белгиеца Давид Гофен с 7-5, 4-6, 6-3. Най-добрият български тенисист записа пет победи в пет мача по пътя към титлата в Лондон, спечели максималните 1500 точки и завърши сезона с актив от 5150 точки. Сега го чакат само купите от Големия шлем.

Брошурата „Културно наследство в миграция: добри практики и проблеми" бе представена в Института

за етнология и фолклористика при Българската академия на науките на 18 октомври 2017 г. - денят на св. Злата Мъгленска. За три години изследователите са посетили 80 населени места в 17 страни в Европа и няколко щата в САЩ. Изданието е най-мащабното проучване на българските общности зад граница -резултат от проучванията на доц. д-р Владимир Пенчев и екипа му към ИЕФЕМ-БАН. То е предназначено за държавните институции. В него авторите предлагат конкретни политики въз основа на наблюденията и изследванията си. Същия ден на 18.10. в Националния етнографски музей бе открита изложба „Културно наследство в миграция". Проектът е финансиран от Фонд „Научни изследвания" към Министерството на образованието и науката на Република България.

Лъвът от Войнишкия мемориал се завърна след близо 40 г. на мястото си, след като бе демонтиран паметникът „1300 г. България" пред НДК. Мемориалът е бил открит през октомври 1934 г. от цар Борис Трети и е бил демонтиран през 1977 г., за да бъдат изградени Дворецът на културата и паметникът „1300 години България". Възпоменателните плочи, напомнящи за героизма на Първи и Шести полк, наричани още „Софийската желязна дивизия", са разрушени.

В Деня на народните будителите в Двора на кирилицата в Плиска бе открита Алея на поети и писатели от държавите, в които се пише на кирилица. Първо бе изграден бюст-паметник на поета- революционер и автор на „Арменци" Пейо Яворов. Той е дарение от „Съюза на арменците в Европа". Под монумента пък бе положена пръст от родната къща на Яворов в Чирпан.

Писателят Милен Русков е носител на националната литературна награда „Елиас Канети" - бронзова статуетка и парична награда в размер на 5000 лева. Призът му бе връчен за романа „Чамкория" на тържествена церемония в Русе. Русков печели наградата за втори път. През 2013 г. той бе отличен за романа си „Възвишение".

Министърът на образованието и науката на България Красимир Вълчев и министърът на образованието, културата, спорта, науката и технологиите на Япония Йошимаса Хаяши подписаха Меморандум за сътрудничество в областта на науките и технологиите през октомври. Меморандумът цели да насърчи общи научни и технологични проекти на български и японски научни и образователни организации и изследователски институции.

Българската църква „Свети Стефан" в Истанбул, наричана още Железната църква заради уникалната ѝ конструкция, е напълно обновена, предаде БТА. *„Железната църква"* е построена през 1898 г. в истанбулския кв. „Фенер" на Златния рог. „На 7 януари 2018 г. предвиждаме да се състои тържественото откриване и освещаването на обновената българска църква „Свети Стефан" на брега на Златния рог Истанбул, заяви председателят на българската общност в града Васил Лиязе.

Дългогодишният директор на Виенската Опера Йоан Холендер получи високото отличие плакет „Златен век" и почетна грамота. Отличието му бе връчено през октомври в Българския културен институт във Виена от Н.Пр. д-р Иван Сираков, посланик на Република България в Австрия. То е за заслугите на Холендер в популяризирането на българските оперни певци и българската култура. В чест на Йоан Холендер в Дом „Витгенщайн" са изнесли концерт негови любими български оперни звезди – Веселина Кацарова, Калуди Калудов, Надя Кръстева и Красимира Стоянова.

През октомври **Албанският парламент одобри поправки в закона за защита на малцинствата, според които Албания официално признава българското малцинство**, съобщи Синхуа. Европейският парламент също призова да бъде призната етническата принадлежност на българите, живеещи в Преспа, Голо Бърдо и Гора. Общият брой на българите в Албания е около 50 000.

Снимки: архив

Абонамент

Интересува ли ви животът на българите в Чехия, България и в целия свят?

Абонирайте се за списание „Българи“, подкрепете своето българско списание! „Българи“ е едно от най-представителните списания на българската общност.

Годишният абонамент за 6 броя е само 180 Кč. Пощенските услуги поема сдружение „Възраждане“. Средствата можете да изпратите на сметката на сдружението **1962160309/0800** или по пощата на адрес: o.s. Vazraždane, Vocelova 3, 120 00 Praha 2.

Обадете ни се на GSM 777 196 322 или ни пишете на e-mail balgari@ atlas.cz

За контакти:
o.s. Vazraždane
Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2
Тел.: +420 777 196 322
balgari@atlas.cz, www.blgari.eu

БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ „Д-р Петър Берон“ – ПРАГА

ШАНС ЗА ВАШИТЕ ДЕЦА

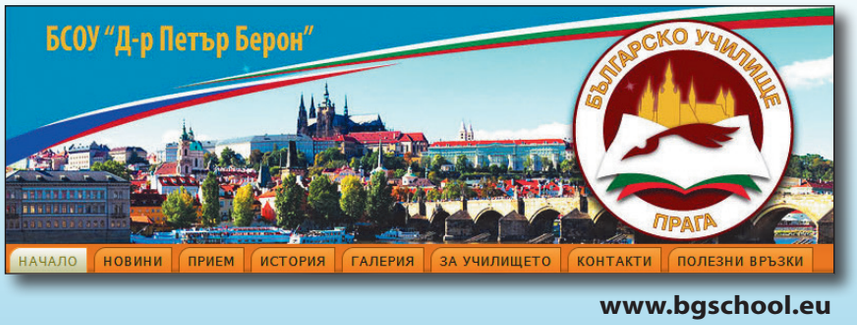

www.bgschool.eu

Българи брой 4 /2017

Издател:
Гражданско сдружение „Възраждане“, Воцелова 3, 120 00 Прага 2

Адрес на редакцията:
Vocelova 3, 120 00 Praha 2

„Българи“ излиза с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Чешката република

Регистрационен номер в Министерството на културата на Чешката република: E 13282

Главен редактор:
Мария Захариева

Редакционен екип:
д-р Красимира Мархолева, Васил Самоковлиев

Сътрудници:
Снежана Тасковова, Пламен Тотев, д-р Таня Янкова, Стефан Кисьов, Даниела Горчева, Татяна Борисова, Минка Атанасова, Борислав Гърдев, Богдан Дичев, Раиса Андонова-Щурм, Златна Костова, Румяна Кирилова, Пенка Калинкова

Дизайн: Станил Станчев

Година 16, брой 4/2017

e-mail: balgari@atlas.cz
www.blgari.eu

Печат: Tiskárna Libertas, a.s.
Дадено за печат: 23. 11. 2017

Цена: 30 крони
Годишен абонамент: 180 крони

Всички права запазени

Това издание или отделни негови части не могат да бъдат размножавани, публикувани и/или предавани по електронен, механичен, фотокопирен или друг начин, както и въвеждани в информационни системи, включително компютърни, без изрично писмено съгласие от издателя – Vazraždane. Позицията на редакцията може да не съвпада с мнението на авторите на публикуваните материали.

Balgari

Periodikum bulharske menšiny v České republice
Časopis je vydáván s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky

Balgari 4/2017

Adresa redakce a tel. spojení:
Vocelova 3, 120 00 Praha 2
221 419 838, 777 196 322
balgari@atlas.cz, www.blgari.eu

Ročník XVI
Periodicita: 6
Náklad: 600 výtisků
Místo vydávání: Praha
Číslo vydání: 4/2017
Den vydání:28. 11. 2017
Evidenční číslo: MK ČR 13282
Vydavatel: Vazraždane, Vocelova 3 120 00 Praha 2, IČO 26544229

На стр. 40 – Сбогом, родна моя гора. Фотография: Асен Зидаров

Опит за летене с творчеството на Радичков

Театър „На Перщине“, Прага, 30.10.2017 г.

Известният български артист Владимир Пенев

Ян Буриан – директор на Народния театър в Прага

Снимки: Мария Захариева

Чешките актьори Ян Вондрачек и Ивана Локайова

Снимки: www.absenth.eu за Български културен институт – Прага